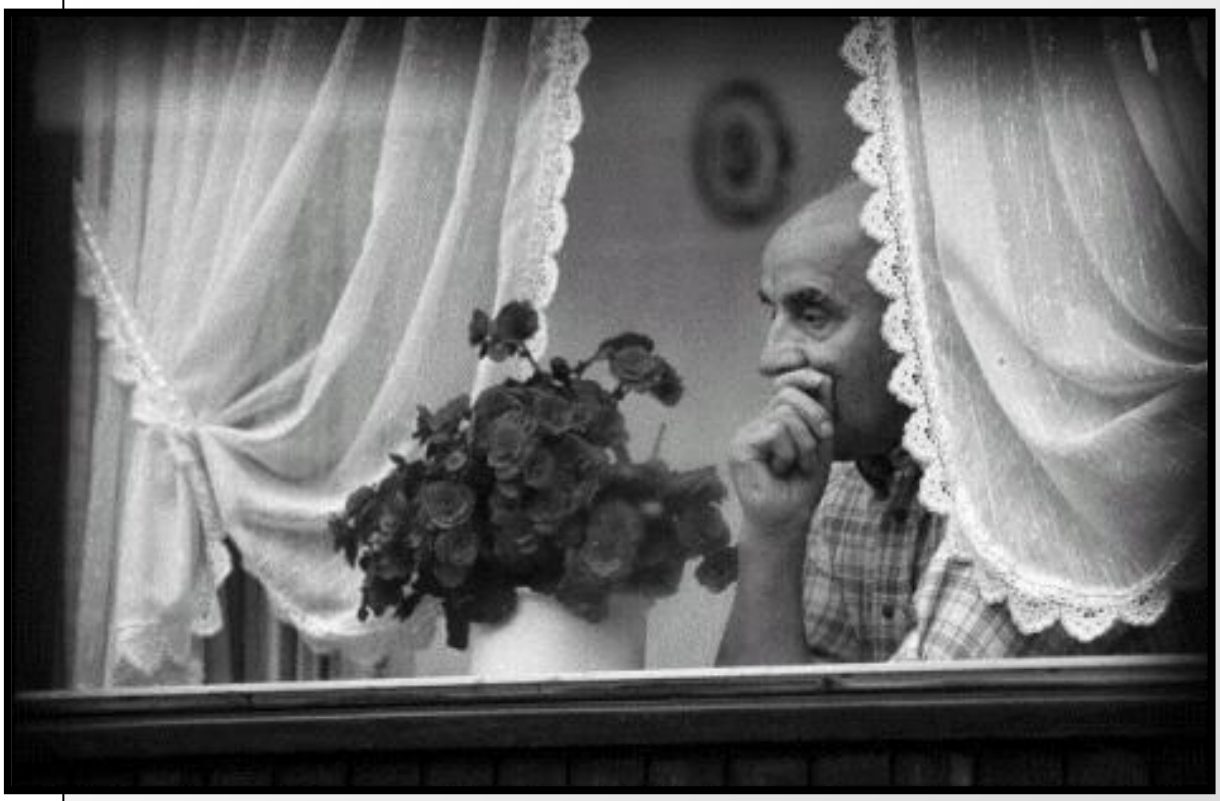
Sociale voorzieningen in woonservicegebieden

Een onderzoek naar het functioneren van sociale voorzieningen in woonservicegebieden en de aansluiting hiervan bij behoeften van oudere bewoners

Chantal Haazen

Bachelorthesis Planologie
Faculteit der Managementwetenschappen
Juli 2011

Radboud Universiteit Nijmegen

Colofon

“ Sociale voorzieningen in woonservicegebieden ”

Een onderzoek naar het functioneren van sociale voorzieningen in woonservicegebieden en de aansluiting hiervan bij behoeften van bewoners.

Radboud Universiteit Nijmegen
Faculteit der Managementwetenschappen
Bachelorthesis Planologie

Auteur:
Chantal Haazen
Studentnummer s4079434

Begeleider:
Dr. R. Pijpers
Juli, 2011

Samenvatting

Het onderzoek wat in deze bachelorthesis beschreven wordt gaat over de sociale voorzieningen in woonservicegebieden. Het gaat in op de planning rondom deze voorzieningen en de behoeften van de oudere bewoners. Dit onderzoek sluit aan bij een groot landelijk onderzoek wat uitgevoerd wordt door de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting en is bedoeld om een bredere kijk te krijgen op de sociale voorzieningen in woonservicegebieden. Van de aanwezige voorzieningen blijkt te weinig gebruik te worden gemaakt waardoor ouderen te weinig met buurtgenoten in contact komen. Dergelijke elementen dienen meegenomen te worden om voorzieningen zo optimaal in te zetten in woonservicegebieden. Deze punten worden onderstaand besproken.

De komende jaren zal de gemiddelde leeftijd in Nederland flink stijgen wat betekent dat er vergrijzing zal gaan optreden. Om ervoor te zorgen dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen in hun vertrouwde omgeving zijn er de laatste jaren veel woonservicegebieden ontwikkeld. Dit zijn gewone wijken die extra ingericht zijn om het leven van deze ouderen zo aangenaam mogelijk te maken doordat er meer dan gemiddeld zorg- en welzijnsdiensten aanwezig zijn. Omdat er nog haken en ogen zitten aan het concept van de woonservicegebieden is De Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) een onderzoek gestart in 10 zogenaamde proeftuinen, om de ontwikkelingen hiervan te ondersteunen en evalueren. Het onderzoek in deze bachelorthesis sluit hierop aan. Dit onderzoek gaat in op de voorzieningen in die wijk die met name gericht zijn op ontmoeting. Ouderen vinden het belangrijk om een plek in de wijk te hebben waar zij elkaar kunnen ontmoeten maar er is nog nooit aangetoond dat de daarvoor bestemde plekken in de wijk aansluiten bij hun behoeften. Dit onderzoek zal ingaan op deze behoeften. De zogenaamde sociale voorzieningen worden eens goed onder de loep genomen om te kijken of ouderen graag gebruik van willen en kunnen maken. Dit wordt getoetst aan de hand van het gebruik, de bereikbaarheid en de behoeften van de ouderen. De hoofdvraag die in dit onderzoek beantwoord wordt is dan ook als volgt:

> *Sluiten de sociale voorzieningen in woonservicegebieden aan bij de behoefte van ouderen en hoe kunnen deze voorzieningen zo optimaal mogelijk gepland worden?*

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is de basis van dit onderzoek gevormd door elementen uit de centrale plaatsen theorie van Christaller en de theorie van Jane Jacobs. De theorie van Christaller draait om centraliteit. Dit wil zeggen dat op centrale plaatsen in een gebied diensten worden aangeboden die voor de gehele bevolking goed bereikbaar zijn. De theorie van Jane Jacobs draait om de maakbaarheid van een wijk door de bewoners zelf. Een combinatie van verschillende elementen in een wijk moet ervoor zorgen dat mensen zich veilig en prettig voelen in de wijk. Daarnaast wordt hen nog de vrijheid geboden om de maakbaarheid van de wijk zelf in de hand te houden. Naast deze theorieën heeft achtergrondinformatie over woonservicegebieden gediend om het ontstaan en de toepassing van het concept te achterhalen. Een model wat veel wordt gebruikt bij de planning van woonservicegebieden heeft hierbij een belangrijke plek ingenomen, het zogenaamde STAGG-model. Het STAGG-model maakt onderscheid in de soort voorzieningen die in een wijk worden aangeboden. De sociale voorzieningen vallen onder de zogenaamde haalfuncties wat betekent dat een oudere naar buiten moet om gebruik te kunnen maken van een bepaalde niet-commerciële dienst. Bereikbaarheid en mobiliteit van een oudere speelt hierbij een belangrijke rol.

Als er gekeken wordt naar de aansluiting van theoretische elementen en de planning van woonservicegebieden blijkt dat er verschillende overeenkomsten zijn. Zo wordt de centraliteit meegenomen in het STAGG-model door voorzieningen zoveel mogelijk centraal in de wijk te plannen waardoor de meeste ouderen gebruik kunnen maken van de voorziening. Daarnaast komen ook elementen uit de theorie van Jane Jacobs terug in het STAGG-model doordat planners open ruimten creëren die ervoor moeten zorgen dat ouderen zich veilig voelen op straat en waardoor de kans op

ontmoeting vergroot wordt. Ook de gemixte bevolking in de wijk zorgt voor levendigheid en meer ontmoetingen.

Het empirische materiaal in dit onderzoek is verzameld in woonservicegebeiden in Dronten en Breda. De onderzoeker is bij ouderen thuis geweest om vragenlijsten en interviews af te nemen. De aanwezige voorzieningen in deze gebieden komen veelal overeen met voorzieningen die ook in de overige proeftuinen aanwezig zijn. Dit zijn voornamelijk voorzieningen als eetpunten en dagelijkse en wekelijkse activiteiten. Vaak zijn deze voorzieningen in- en om verzorgingscentra en culturele centra gelegen. Uit dit onderzoek is gebleken dat meer dan de helft van de ondervraagde ouderen geen gebruik maakt van de aanwezige voorzieningen in het woonservicegebied. Om dit te verklaren is de bereikbaarheid van de voorziening en de kwetsbaarheid en eenzaamheid van ouderen in verband gebracht met voorzieningen.

Als er gekeken wordt naar de kwetsbaarheid van de ouderen blijkt dat dit over het algemeen niet direct in verband kan worden gebracht met het gebruik van de voorzieningen behalve inloopactiviteiten en ontmoetingen op het wijkplein in Dronten. Een oudere gaat meer gebruik maken van het wijkplein naarmate deze kwetsbaarder wordt terwijl de deelname aan inloopactiviteiten afneemt. Dit verschijnsel kan mogelijk verklaard worden aan de hand van de locatie van beide voorzieningen. De locatie blijkt belangrijk te zijn als bepaald moet worden welke voorzieningen op welke plek moeten worden ondergebracht. Bereikbaarheid is ook belangrijk maar dit speelt pas mee op het moment dat mensen gebruik gaan maken van de voorziening. Ondanks dat de voorzieningen in beide proeftuinen goed bereikbaar zijn wordt er maar weinig gebruik van gemaakt. Tot slot is eenzaamheid van ouderen in verband gebracht met de ouderen. Uit het onderzoek is gebleken dat eenzaamheid wordt ervaren onder ouderen maar toch wordt er weinig gebruik gemaakt van de aanwezige voorzieningen. Hieruit kan worden geconcludeerd dat het aanbod niet aansluit de soort voorzieningen waar ouderen graag gebruik van zouden maken.

Om voorzieningen nu zo optimaal mogelijk in woonservicegebieden te plannen is het belangrijk dat men vooraf een duidelijke visie voor ogen heeft. Het grote verschil tussen Dronten en Breda is dat de voorzieningen in Dronten op twee centrale plekken in het woonservicegebied gevestigd zijn terwijl de voorzieningen in Breda meer verspreid over de wijk zijn. De voornaamste voorzieningen zijn gevestigd bij de winkels. De gedachten hierachter was dat de zorg- en dienstverlening zich zouden gaan vestigen nabij de winkelcentra. In de praktijk blijkt dit te zwart wit gedacht is. Doordat de voorzieningen niet centraal gevestigd zijn, wordt het voor ouderen moeilijker gemaakt om gebruik te maken van de voorziening. Het winkelcentrum wordt als centrale plaats gezien waardoor men volop gebruik van gemaakt wordt en de sociale voorzieningen blijven buiten kijf. In Dronten daarentegen zijn de voorzieningen wel centraal gepland maar is te weinig rekening gehouden met het soort voorzieningen waarvan ouderen graag gebruik maken. Ook hier wordt dus weinig gebruik gemaakt van de voorzieningen. Voor planners van woonservicegebieden is het dus belangrijk om rekening te houden met de behoeften van ouderen. Pas wanneer voorzieningen aangeboden worden die passen bij hun behoeften zullen zij hier gebruik van gaan maken. Planners dienen daarnaast een weloverwogen beslissing te nemen over de locatie van de voorzieningen. De voorzieningen moeten op centrale plaatsen in het gebied gelegen zijn zodat zowel kwetsbare als niet-kwetsbare ouderen gebruik kunnen maken van de voorzieningen. Er wordt dan ook sterk aanbevolen om ouderen mee te laten beslissen in de planfase. Daarnaast is het belangrijk ouderen erop attent te maken dat dergelijke voorzieningen in het gebied aanwezig zijn.

Inhoudsopgave

Samenvatting **3**

Inhoudsopgave **5**

1. Inleiding **6**
1.1. Het projectkader 6
1.2 Relevantie van het onderzoek 7
1.2.1 Maatschappelijke relevantie 7
1.2.2 Wetenschappelijke relevantie 7
1.3 Doelstelling 7
1.4 Onderzoeksmodel 8
1.5 Vraagstelling 8
1.6 Werkwijze 9
1.7 Leeswijzer 9

2. Theoretisch kader **11**
2.1 Centrale plaatsentheorie 11
2.2 Theorie van Jane Jacobs 13
2.3 De achtergrond van woonservicegebieden 14
2.3.1 Ageing in place 14
2.3.2 Het STAGG-model 15
2.3.3 Sociale voorzieningen 16
2.4 Een kritische beschouwing 17
2.4.1 Een kritische beschouwing op Christaller 17
2.4.2 Een kritische beschouwing op Jane Jacobs 18
2.4.3 Terugkerende theoretische elementen in het STAGG-model 19

3. Methodologie **20**
3.1 De onderzoeksstrategie 20
3.2 Onderzoeksmateriaal 23

4. Onderzoeksresultaten **24**
4.1 De sociale voorzieningen in de woonservicegebieden 24
4.2 Woonservicegebied de Regenboog Dronten 26
4.2.1 Het woonservicegebied en de voorzieningen 27
4.2.2 Voorzieningengebruik in Dronten 29
4.3 Woonservicegebied Hoge Vucht Breda 33
4.3.1 Het woonservicegebied en de voorzieningen 33
4.3.2 Het voorzieningengebruik in Breda 35
4.3.3 De vraagpatronen-analyse 37

5. Conclusies en aanbevelingen **39**
5.1 Conclusies 39
5.2 Aanbevelingen 40

6. Kritische reflectie **42**
6.1 Het verloop en reflectie op het onderzoek 42

Bijlagen **46**
Bijlage 1: De gebruikte vragen uit de vragenlijsten 46
Bijlage 2: Interviewguide proeftuinenonderzoek 54
Bijlage 3: Het codeerformat proeftuinenonderzoek 58

1. Inleiding

Dit hoofdstuk vormt de inleiding van deze bachelorthesis. Hierin worden het projectkader, de relevantie van het onderwerp, formulering van de probleem- en vraagstelling met bijbehorende deelvragen en de werkwijze beschreven.

1.1. Het projectkader

Al sinds de jaren 70 is de bevolking van Nederland aan het vergrijzen. Dit wil zeggen dat de gemiddelde leeftijd stijgt. Dit wordt veroorzaakt door hogere levensverwachtingen en minder geboorten. De komende decennia zal de vergrijzing in Nederland toenemen (VROM, 2004). Het CBS heeft zelfs voor na 2010 een versnelde vergrijzing in Nederland voorspeld doordat de eerste babyboomers, de naoorlogse generatie, de leeftijd van 65 zullen bereiken. Rond 2040 zal de vergrijzing haar piek bereiken en zal 37,5% van de bevolking ouder dan 65 zijn, tegenover 14,5% van nu. Vergrijzing raakt de gehele maatschappij en vraagt daarom om aandacht. Er moet goed ingespeeld worden op de demografische verschuivingen.

Door deze ontwikkelingen zal ook de bevolkingssamenstelling in een wijk veranderen en daarmee samenhangend de behoeften in een wijk. Basisbehoeften van ouderen zijn bijvoorbeeld het kunnen doen van dagelijkse boodschappen in de buurt. Basisvoorzieningen zijn bijvoorbeeld een arts of apotheek in de wijk, voorzieningen zoals een park en rustbanken, een wijkcentrum en aanvullende zorgaspecten (Luijkx, 2005).

Een concept dat inspeelt op veranderende behoeften en dat sinds enkele jaren in Nederland wordt toegepast, is een woonservicegebied. Dit is een deel van een gewone wijk waar meer dan gemiddeld aangepaste voorzieningen en zorg voor ouderen en mensen met een beperking aanwezig zijn. Zo zijn er op het gebied van *wonen* een bovengemiddeld aantal levensloopbestendige woningen aanwezig en worden kleine aanpassingen in overige woningen gestimuleerd. Voor *welzijn en diensten* is er een wijkservicecentrum aanwezig nabij het wijkwinkelcentrum waar men terecht kan voor uitgebreide informatie over de zorg en het wonen en welzijn in de wijk. In woonservicegebieden is eveneens extra *zorg* aanwezig doordat 24-uurs zorg voor alle bewoners geboden wordt en kleinschalig wonen voor intensieve zorg. Voor een enkel geval betreft specifieke zorg moet men buiten het gebied treden. Tot slot is de *woonomgeving* voorzien van sociale ontmoetingsplekken en service- en winkelcentra die met elkaar verbonden zijn doormiddel van aangepaste looproutes (SEV, 2009). Door al deze maatregelen hoeven mensen niet naar een zorgcomplex te verhuizen maar kunnen zij langer in hun eigen woning blijven wonen en blijft hun sociaal netwerk in stand. Deze bewoners ervaren een hogere dagelijkse levenskwaliteit. Mocht de thuiszorg niet meer optimaal zijn dan kunnen mensen in dezelfde wijk alsnog doorstromen naar een zorgwoning.

De afgelopen 10 jaar zijn er vele van deze gebieden ontwikkeld, maar heeft het concept aan scherpte verloren, is de meerwaarde nog niet aangetoond en blijven veel concepten steken in de planvorming en voorbereidingsfase (SEV, 2009). Om de ontwikkeling rondom het concept te ondersteunen en evalueren is de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) een onderzoek gestart. In dit onderzoek zijn 10 vooroplopende woonservicegebieden aangewezen als proeftuinen om hierin te onderzoeken of mensen langer zelfstandig kunnen wonen en of de extra aandacht aan bovengenoemde elementen daadwerkelijk leidt tot doelmatiger zorg.

Deze bachelorthesis is gericht op het element *woonomgeving* waar de speciale aandacht uitgaat naar sociale ontmoetingsplekken voor ouderen in woonservicegebieden. Hierbij kan men denken aan activiteiten die door en/of voor ouderen georganiseerd worden zoals een hobbyactiviteit of een biljartmiddag maar ook plekken in de openbare ruimte zoals een bankje in de straat, het park of een vijver. Zoals aangegeven is de aandacht voor het concept verzwakt waardoor het niet vanzelfsprekend is dat de voorzieningen in de woonservicegebieden voldoen aan de behoeften of verwachtingen van oudere bewoners. Daarnaast is het belangrijk om na te gaan of de voorzieningen daadwerkelijk aansluiten bij de gestelde randvoorwaarden om optimaal te kunnen functioneren in deze speciale woonwijken. Om te

toetsen welke voorzieningen voldoen aan gestelde eisen en verwachtingen, wordt gekeken naar een tweetal proeftuinen. In deze analyse worden de soort voorzieningen onder de loep genomen, de locatie en de gebruikersintensiteit. Uiteindelijk zullen de uitkomsten moeten leiden tot optimale inzet van sociale voorzieningen in woonservicegebieden.

1.2 Relevantie van het onderzoek

1.2.1 Maatschappelijke relevantie

Zoals in het projectkader staat beschreven heeft de Nederlandse maatschappij te maken met demografische veranderingen. Mensen worden ouder en willen en kunnen langer zelfstandig wonen. Woonservicegebieden zijn ontwikkeld om dit zelfstandig wonen zo aangenaam mogelijk te maken. De planmatige aanpak van wijkontwikkeling kan worden gekenmerkt als een top-down benadering die sterk is ingebed in de werkpraktijk van organisaties als gemeenten en woningcorporaties. De lokale overheid voert meestal de regie over de wijkontwikkeling, al dan niet in gedeelde verantwoordelijkheid met andere institutionele partners zoals woningcorporaties. Hierdoor klinken vaak met name de eigen belangen en ideeën door in integrale wijkontwikkelingsplannen. Participatie van bewoners(organisaties) beperkt zich meestal tot deelname bij de planvorming bij grote en kleinere interactieve projecten die in of ten behoeve van de wijk worden ontplooid (Harmsen & Hendrixen, 2006). In dit onderzoek wordt onderzocht in hoeverre de planmatige aanpak in woonservicegebieden voldoet aan de behoeften van bewoners op het gebied van sociale voorzieningen. Kan er beter voldaan worden aan hun behoeften als er op een andere manier gepland wordt?

1.2.2 Wetenschappelijke relevantie

Het concept woonservicegebieden is voortgekomen uit de Engelse term ‘Ageing in place’. Ageing in place verwijst naar het wonen. Dit wil zeggen dat de huidige woning wordt voorzien van de nodige hulpmiddelen zodat ouderen zelfstandig kunnen blijven wonen als dit, vanwege de beperkingen van het ouder worden, steeds moeilijker wordt. Op deze manier kunnen ouderen zelfstandig in de vertrouwde omgeving blijven wonen in een woning die voorzien is van meer gemak en comfort. Hierdoor kunnen zij langer blijven participeren in de samenleving en tevens zijn zij minder afhankelijk van naaste familie en zorginstanties waardoor een eventuele druk bij laatstgenoemde afneemt dan wel uitblijft (Scholfield, Davey, Keeling, & Parsons). Een woonservicegebied in Nederland kan gezien worden als ageing in place. Vele gemeenten steken tegenwoordig tijd en energie in de ontwikkeling van deze gebieden. In de praktijk blijkt dat juist degene waar het om draait, de zorgvragende, weinig mag meedenken bij deze ontwikkeling. Er blijkt geen goede aansluiting te bestaan tussen gemaakte plannen en behoeften van oudere bewoners (Willemse, 2011).

Er is in de wetenschap nog niet veel bekend over de tevredenheid van oudere bewoners in een aangepaste woonomgeving op het gebied van sociale ontmoetingsplekken. Zoals in het projectkader aangegeven is het voor ouderen belangrijk om in hun buurt een park, wijkcentrum of andere ontmoetingsplek in de omgeving te hebben. Dit onderzoek zal inzicht geven of deze behoeften voldoende bevredigd kunnen worden en waar eventuele struikelblokken zitten. Ook wordt gekeken of de manier van plannen van woonservicegebieden van invloed is op de tevredenheid van bewoners omtrent de sociale voorzieningen. Na dit onderzoek moet duidelijk zijn waar eventuele knelpunten zitten op het gebied van ontmoetingsplekken in combinatie met behoeften van oudere bewoners en op welke manier optimalere aansluiting gevonden kan worden.

1.3 Doelstelling

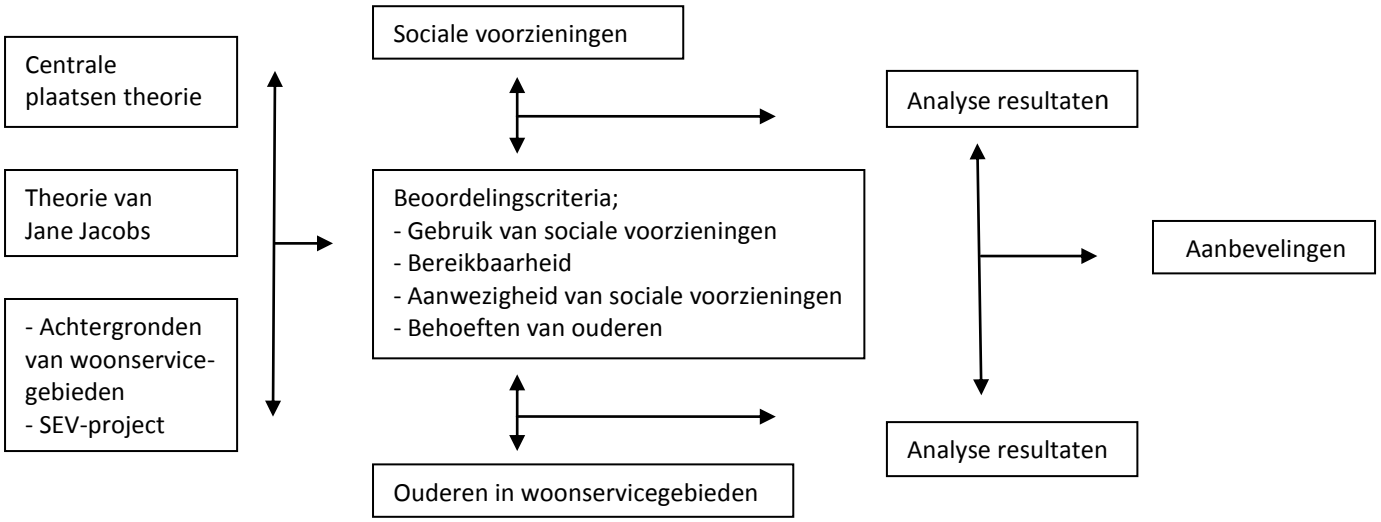
Deze paragraaf beschrijft de doelstelling van het onderzoek. Uit het projectkader is af te leiden dat de aandacht rondom de ontwikkeling van woonservicegebieden is verslapt waardoor woonservicegebieden minder doelgericht ontwikkeld worden. Dit is voor de SEV aanleiding geweest een onderzoek te starten dat ter ondersteuning en evaluatie zal dienen bij de ontwikkelingen van woonservicegebieden. Het

probleem is dat de mate van efficiëntie van een woonservicegebied en het welzijn van bewoners in deze gebieden nog niet voldoende is aangetoond. De SEV verricht haar experiment in 10 verschillende woonservicegebieden verspreid door heel Nederland, de zogenaamde proeftuinen. Het is noodzakelijk dat toekomstige woonservicegebieden goed en efficiënt ontwikkeld worden. Dit onderzoek zal hieraan bijdragen en heeft daarom het volgende doel:

> *Het doel van het onderzoek is nagaan of sociale voorzieningen in woonservicegebieden optimaal gepland worden door toetsing van het gebruik, de bereikbaarheid en de aansluiting bij behoeften en verwachtingen van ouderen in tweeproeftuinen, waarna vervolgens een eventueel voorstel voor verbetering geformuleerd wordt.*

1.4 Onderzoeksmodel

Een onderzoeksmodel is een schematische weergave van het doel van het onderzoek en de globale stappen die genomen moeten worden om dit doel te bereiken (Verschuren & Doorewaard, 2007). Onderstaand figuur geeft weer welke globale stappen genomen moeten worden om het doel van het onderzoek te bereiken.

Figuur 1: Het onderzoeksmodel

1.5 Vraagstelling

Nu het onderzoeksmodel duidelijk is kan er een vraagstelling geformuleerd worden. Een vraagstelling wordt gebruikt om op een adequate manier tot de benodigde kennis te komen om de doelstelling te bereiken. Om passend bij het kader van dit onderzoek de doelstelling te bereiken wordt een centrale vraag geformuleerd met bijbehorende deelvragen. De vraagstelling in dit onderzoek is als volgt:

> *Sluiten de sociale voorzieningen in woonservicegebieden aan bij de behoefte van ouderen en hoe kunnen deze voorzieningen zo optimaal mogelijk gepland worden?*

De hoofdvraag zal voldoen aan de doelstelling van het onderzoek. Om deze vraag beter te kunnen beantwoorden wordt tevens gebruik gemaakt van zogenoemde deelvragen.

- Wat valt, in dit onderzoek, onder sociale voorzieningen?
- Welke uitgangspunten hanteren planners van woonservicegebieden bij het plannen van sociale voorzieningen en in hoeverre sluiten deze aan bij de inzichten uit de planningtheorie?

- Welke sociale voorzieningen zijn in woonservicegebieden veelal aanwezig en sluit de aanwezigheid hiervan voldoende aan bij de (sociale) behoeften van bewoners?
- Wat is nodig om sociale voorzieningen in woonservicegebieden zo optimaal mogelijk te plannen?

Op basis van bovenstaande vragen worden onderstaande begrippen onderscheiden en zullen deze nader worden toegelicht;

Sociale voorzieningen
Nadere toelichting zie hoofdstuk 2.3.

Woonservicegebieden
Een woonservicegebied kan gezien worden als een levensloopbestendige wijk waar extra aandacht uitgaat naar ouderen en gehandicapten. De fysieke omgeving is sociaal- en verkeersveilig ingericht en zowel eerstelijns- als algemene en welzijnsvoorzieningen zijn in deze wijk aanwezig. Toch heeft de wijk een gemengde bevolkingssamenstelling. In dit onderzoek zal de volgende definitie voor woonservicegebied gehanteerd worden:
Een woonservicegebied is een wijk of dorp waar optimale condities zijn geschapen voor wonen met zorg en welzijn, tot en met niet-planbare 24-uurszorg (SEV, 2009).

Behoeften van ouderen
Datgene waar men naar verlangt, op het gebied van wonen, zorg en welzijn. Het draait om het ondervangen van één of een combinatie van deze behoeften. Momenteel sluiten de behoeften van ouderen niet aan bij het huidig aanbod van voorzieningen. De voorzieningen waar een gebrek aan is en relevant zijn in dit onderzoek zijn bijvoorbeeld een bibliotheek, een wijkcentrum of andere openbare ontmoetingsplekken in de woonomgeving van ouderen (Luijkx, 2005).

1.6 Werkwijze

Deze paragraaf beschrijft de werkwijze van het onderzoek. Het onderzoek wordt uitgevoerd in verschillende stappen waarvan een literatuurstudie de eerste stap is. In boeken, (vak)tijdschriften en gepubliceerde rapporten op internet wordt gezocht naar relevante literatuur rondom een aantal theorieën die belangrijk zijn geweest in de stedelijke planning. Deze theorieën zullen ingaan op het aanbod en het plannen van stedelijke gebieden met uiteenlopende schaalgrootte. Deze theorieën dienen als basis om relevante kennis en eventuele nieuwe inzichten rondom woonservicegebieden inzichtelijk te maken. Tevens zal vanuit de literatuurstudie een bruikbare definitie van sociale voorzieningen geformuleerd worden.

De volgende stap die gezet wordt is het daadwerkelijke dataverzamelingen wat zowel kwalitatief als kwantitatief van aard zal zijn. Door middel van het afnemen van vragenlijsten en interviews met oudere bewoners in de proeftuinen Dronten en Breda zal inzichtelijk worden of de behoeften, naar sociale voorzieningen in de wijk, aansluiten bij het huidig aanbod daarvan. Vervolgens worden de data uit de twee voorgenoemde proeftuinen geanalyseerd waarmee bevindingen rondom voorzieningengebruik en behoeften inzichtelijk gemaakt worden. Na deze analyse kunnen conclusies getrokken worden en waar nodig wordt aangegeven hoe zaken eventueel verbeterd kunnen worden.

1.7 Leeswijzer

Deze paragraaf geeft een beschrijving van de opbouw van dit onderzoeksrapport. Hoofdstuk 2 bevat het theoretisch kader waarin een tweetal theorieën uitgelegd worden, de gedachten rondom het ontstaan van woonservicegebieden en de beschrijving van een planningsmodel wat veelal wordt toegepast in de woonservicegebieden. Deze verschillende onderdelen zullen aan het eind van dit hoofdstuk bekritiseerd worden waarna bruikbare elementen aan elkaar gekoppeld worden. Hiermee worden tevens deelvraag 1 en 2 beantwoord. Het gehele theoretisch kader dient als fundament voor het verdere onderzoek.

Hoofdstuk 3 beschrijft hoe het onderzoek uitgevoerd zal worden, de methodologie. Dit begint met de onderzoeksstrategie waarna vervolgens beschreven wordt van welk onderzoeksmateriaal gebruik wordt gemaakt. In hoofdstuk 4 worden alle resultaten uit het onderzoek gepresenteerd. Het hoofdstuk begint met een beschrijving van de proeftuinen waarin onderzoek gedaan is, waarna vervolgens de resultaten gepresenteerd en geanalyseerd worden. Dit hoofdstuk geeft antwoord op de 3^{e} en 4^{e} deelvraag. Hoofdstuk 5 beantwoordt de geformuleerde hoofdvraag aan de hand van conclusies en aanbevelingen die gedaan worden. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste elementen die in voorgaande hoofdstukken aan bod zijn geweest nogmaals benadrukt en worden waar mogelijk verbeterpunten of aandachtspunten aangegeven. Tot slot wordt dit onderzoek afgesloten met een reflectie. Hierin komen beperkingen, resultaten en aanbevelingen met betrekking tot deze bachelorthesis aan bod.

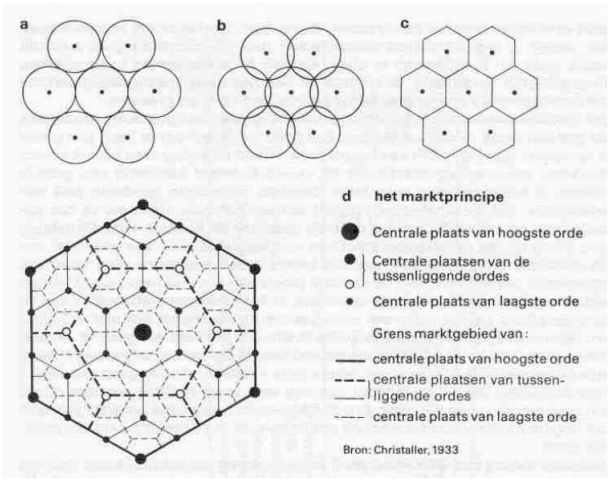
2. Theoretisch kader

De basis van het onderzoek wordt gevormd door het theoretisch kader. Dit kader bestaat in dit onderzoek uit de Centrale plaatsentheorie van Christaller, de theorie van Jane Jacobs en achtergrondinformatie over woonservicegebieden wat betreft het ontstaan van dit concept en toepassing van een veelgebruikt planningsmodel. Voorgenoemde theorieën benaderen beide manieren van plannen, maar toch zijn de uitgangspunten nogal uiteenlopend. De theorie van Christaller draait het om statisch geplande wijken waarbij sprake is van functiescheiding en van bovenaf opgelegde plannen (van den Hout & Herps, 1999). Deze theorie zal in dit onderzoek dan ook dienen om het plannen volgens functiescheiding theoretisch te onderbouwen. Jacobs gaat daarentegen uit van de maakbaarheid van de woonomgeving doordat mensen daar leven. Deze theorie dient als onderbouwing voor het feit dat mensen zelf invloed kunnen uitoefenen op de inrichting van hun woonomgeving. Er is gekozen voor deze uiteenlopende theorieën om de planningprincipes te ontrafelen waardoor in een later stadium vanuit beide inzichten gekeken kan worden welke manier van plannen het beste toepasbaar is. Het is de bedoeling dat er dan voldaan wordt aan de behoeften van oudere bewoners rondom de sociale voorzieningen in woonservicegebieden. Ook is er voor gekozen om de totstandkoming van woonservicegebieden te betrekken in het theoretisch kader omdat enkele principes en uitgangspunten van het concept terug te vinden zijn in de literatuur. Aan de hand hiervan kan worden bepaald of de huidige woonservicegebieden nog steeds worden ingezet als waar ze voor bedoeld zijn, zelfs beter zijn geworden of dat het concept op een andere manier wordt toegepast. Het gehele theoretisch kader vormt op deze manier een goed fundament bij de empirische probleemanalyse. Tot slot wordt aan het eind van dit hoofdstuk een eenduidige definitie van het begrip sociale voorzieningen geformuleerd die gebruikt en toegepast zal worden in het gehele onderzoek.

2.1 Centrale plaatsentheorie

Een theorie waarmee ruimtelijke spreidingspatronen verklaard kunnen worden is de Centrale plaatsentheorie van Walter Christaller. Dit theoretisch model gaat uit van een scheiding van functies waarbij maximale afstand en aanbod van producten dan wel diensten een belangrijke rol spelen rondom de centrale plaats. Het draait om het ontstaan van ruimtelijke patronen waarbij het belang van geografische afstanden wordt getoond en daarmee samenhangend centraliteit (Timmermans, 1980). Dit begrip houdt in dat op een centrale plaats goederen en diensten worden aangeboden op een plek die voor de gehele bevolking makkelijk te bereiken is. Uitgangspunt is dat mensen altijd naar de dichtstbijzijnde plaats gaan waar goederen en diensten worden aangeboden. Doordat zo'n centrale plaats een verzorgende functie heeft voor omliggende gebieden kan er gesproken worden over een afhankelijkheidsrelatie (van den Hout & Herps, 1999). De maximale afstand die iemand bereid is af te leggen voor een bepaald goed dan wel gebruik te maken van een dienst, wordt de reikwijdte genoemd. Met reikwijdte wordt zowel de afstand in kilometers, als de afstand om er te komen in tijd en geld, de economische afstand bedoeld. Naast de reikwijdte wordt er in dit model gesproken over de drempelwaarde. Bij de drempelwaarde draait het om een minimaal aantal bezoekers dat nodig is om een dienst aan te kunnen bieden. Dit aantal zal per dienst nogal uiteenlopend zijn doordat niet overal evenveel behoefte aan is waardoor de drempelwaarde dus ook per dienst wisselend is. Het minimaal aantal gebruikers moet aanwezig zijn binnen het gebied omschreven door de reikwijdte van de voorziening (Huszti, 2006). Doordat de reikwijdte per dienst verschilt ontstaat er volgens Christaller hierarchie tussen de centrale plaatsen. Niet aan elke voorziening is evenveel behoefte waardoor de ene voorziening meer voorkomt dan de andere. Hoe minder vaak voorzieningen voorkomen, hoe groter de reikwijdte en hoe hoger de drempelwaarde. Grotere centrale plaatsen bevatten vaak meerdere van deze voorzieningen, waardoor deze een groter gebied verzorgen en een belangrijkere plaats innemen ten opzichte van andere centrale plaatsen. Hierdoor ontstaat vanzelf een grotere aantrekkingskracht op andere functies die vragen om eenzelfde grootte van een verzorgingsgebied en daarmee samenhangend een hogere hiërarchische plaats. Christaller concludeert hiermee dat er een zogenaamde concentrische

ring rondom de centrale plaats ontstaat. Deze geeft aan welke afstand mensen bereid zijn maximaal af te leggen voor een dienst en het minimaal benodigde aantal bezoekers wat nodig is om dienst draaiende te houden. Rondom plaatsen met laagdrempelige voorzieningen en een lage reikwijdte zal een kleine ring ontstaan. Plaatsen met voorzieningen van hogere orde zullen een grotere cirkel kunnen trekken waar de kleinere plaatsen dan weer binnen vallen, doordat er aanbod is wat in deze kleine plaatsen niet is. Christaller kwam middels deze cirkels uit tot het patroon van een zeshoek, wat hieronder is weergegeven.

Figuur 2 De centrale plaatsentheorie

Deze cirkels om de ruimtelijke patronen kunnen geplaatst worden om nederzettingen op elk niveau. In eerste instantie kan gekeken worden naar regionaal niveau, stedelijk niveau, dorpsniveau maar ook op wijkniveau kan de centrale plaatsentheorie toegepast worden. Het wijkniveau heeft een lage orde in de functionele hiërarchie wat betekent dat aangeboden producten en diensten dienen voor een klein verzorgingsgebied met een lage drempelwaarde (van Duinen, 2008). Consumenten zullen veelal op deze voorzieningen aangewezen zijn omdat binnen een redelijke afstand en reistijd, de reikwijdte, dergelijke concurrentie niet aanwezig is. Hierdoor kan het voorkomen dat de waardering van centra en voorzieningen laag is maar vanwege gebrek aan beter bewoners genoodzaakt zijn gebruik te maken van de aanwezige faciliteiten (Timmermans, Modellering van ruimtelijke keuze- en beslissingsprocessen van consumenten : theorie, methode en empirische toepassing, 1980). Het zijn dus vooral de dagelijkse diensten die op wijkniveau aangeboden worden zoals dagelijkse eetbehoeften, een arts, scholen en in relatie tot dit onderzoek ruimten voor activiteiten en ontmoetingen zowel in gebouwen als in de buitenruimte.

De centrale plaatsentheorie heeft een statisch karakter wat betekent dat het model een momentopname is waarbij geen rekening wordt gehouden met voortdurende veranderingen (van den Hout & Herps, 1999). Eerder werd gezegd dat mensen altijd naar de dichtstbijzijnde plaats gaan waar goederen en diensten worden aangeboden. In het kader van het onderzoek is het belangrijk toe te lichten dat dit gegeven in de loop der tijd minder statisch is geworden. Zo is er dieper ingegaan op de relatie tussen de functionele hiërarchie en het ruimtelijk consumentengedrag (Timmermans, 1980). Het is belangrijk te weten op grond van welke factoren een consument tot de keuze van een bepaalde (winkel-)gelegenheid, ter bevrediging van zijn behoeften komt. De consument moet een keuze maken tussen functionaliteit en afstand tot een bepaalde voorziening. Mensen wegen de factoren afstand (negatieve impuls) en aantrekkelijkheid (positieve impuls) af, waarbij geldt hoe verder de afstand, hoe minder aantrekkelijk het is om een bezoek te brengen. Dit verschijnsel geeft aan dat functionele hiërarchie niet alleen afleidbaar is van afstand, wat dus altijd verondersteld werd, maar ook ruimtelijke indifferentie speelt een rol. Hierbij draait het om het oriëntatievermogen van mensen; Wanneer er weinig ruimtelijke verschillen zijn wordt het keuzeproces van de consument niet bepaald door de afstand maar speelt ook het niveau van aantrekkelijkheid een rol. Uit empirisch onderzoek kan dan ook geconcludeerd worden dat consumenten een relatieve voorkeur hebben voor kernen van een hogere functionele orde, doordat de grote afstand gecompenseerd wordt door het niveau van aantrekkelijkheid (Timmermans,

1980). Hiermee wordt aangetoond dat verschillen in oriëntatie meer het gevolg zijn van contextvariabelen dan van het individuele beslissingsproces en dat het keuzegedrag van gebruikers regelmatiger is dan men vooraf vermoedde. Verder ingaand op dit keuzeproces is gebleken dat er in geografisch onderzoek minder gekeken moet worden naar geaggregeerde patronen en structuren en meer naar individuele beslissingsprocessen.

2.2 Theorie van Jane Jacobs

Een hele andere benadering van plannen is de visie van Jane Jacobs. Zij heeft zich vooral bezig gehouden met de sociale kant van planning in een stad. In de visie van Jacobs draait het om het gebruik van steden door de mens. Mensen moeten zich niet de vraag stellen welke functies een stad vervult, maar hoe een stad gebruikt wordt (Nicis Institute, 2009). In tegenstelling tot de functionele planning, waarin functies duidelijk van elkaar onderscheiden worden en volgens een top-down benadering worden gepland, zet Jane Jacobs zich af tegen deze planningsbenadering en gaat uit van een ideaaltypisch beeld van het fijnmazige netwerk van alledaags gebruik van de stadsstraat of de buurt. Zij kijkt naar de stad vanuit een 'street level'-benadering: vanuit het oogpunt van de voetganger en de gebruiker, in plaats vanuit het helikopterperspectief van de planner (Stouthuysen, De Backer, & D'Hose, 2009, p. 27). Jane Jacobs vindt het belangrijk dat mensen zich thuis voelen in de buurt door de stedenbouwkundige inrichting. Ze heeft dan ook vier vuistregels ontwikkeld die moeten zorgen voor het (voort-)bestaan van stedelijkheid:
1. Een buurt moet bestaan uit tenminste twee verschillende, maar liefst meer, basisbehoeften (wonen, werken, recreëren et cetera) zodat een wijk intensief gebruikt wordt en er op alle tijden van de dag mensen op straat zijn.
2. Straten moeten niet te lang zijn zodat voetgangers graag rondlopen en ook eens een andere weg inslaan zodat de kans op toevallige ontmoetingen groter wordt.
3. Er moet voldoende variatie in het straatbeeld zitten. Gebouwen moeten verschillen in zowel leeftijd, als staat van onderhoud als functie. Een mix hiervan zorgt voor een fraai stadsbeeld.
4. Er moet een hoge dichtheid en diversiteit aan mensen zijn in een buurt zodat er een uiteenlopend aanbod is van winkels en andere voorzieningen. Er moeten mensen zijn die daar wonen, werken of hun vrije tijd besteden.
Combinaties van deze voorwaarden zorgen voor levendigheid, creativiteit, veiligheid en sociale interactie, wat door Jacobs samengevat wordt als *diversiteit*; iets wat nodig is om een wijk levendig te houden. Diversiteit zorgt ervoor dat op elk moment van de dag verschillende soorten mensen op straat aanwezig zijn doordat zij werken, lokale ondermeningen bezoeken of naar huis gaan. Hierdoor zijn er altijd voldoende 'ogen op straat' en krijgen misdaad en criminaliteit geen kans. Dit zorgt voor een collectief toenemend gevoel van veiligheid (Hospers, 2007). Jacobs sprak tevens van 'sociaal kapitaal' wat wil zeggen dat buurten zelfregulerend worden door informele bijeenkomsten op straat, waardoor zogenaamde buurtnetwerken ontstaan. Deze informele bijeenkomsten ziet Jacobs als interactie op straat, iets wat in haar ogen belangrijker is dan de contacten met buren. Deze informele bijeenkomsten komen volgens haar vooral tot stand op de stoepen van straten met een publieke functie en creëren eveneens een gevoel van veiligheid doordat mensen elkaar oppervlakkig kennen.

In tegenstelling tot de centrale plaatsentheorie gaat Jane Jacobs uit van diversiteit in plaats van functiescheiding. Zij stapt af van vooraf bedachte plannen en zet in op toevallige ontmoetingen waarbij bewoners zelf een ruimtelijke structuur creëren. Middels vier elementen geeft zij aan hoe deze toevallige ontmoetingen tot stand zouden moeten komen. In dit onderzoek zal voornamelijk ingezoomd worden op de behoefte naar sociale voorzieningen. Er wordt gekeken in hoeverre er aandacht geschonken wordt aan de basisbehoefte 'recreëren' (ad. 1) en 'diversiteit in aanbod'(ad. 4) waardoor volgens Jane Jacobs ontmoetingen zouden moeten ontstaan.

2.3 De achtergrond van woonservicegebieden

Deze paragraaf zal dieper ingaan op het ontstaan van woonservicegebieden en de gedachten hierachter. De toenemende vraag naar voor ouderen geschikte woningen, al dan niet in combinatie met een aanbod van zorgvoorzieningen en welzijnsdiensten, is het gevolg van vergrijzing en veranderingen van intramurale naar extramurale zorg. Daarmee hangen veranderende wensen van bewoners samen als het gaat om wonen, zorg en dienstverlening. Ouderen willen het liefst zo lang mogelijk zelfstandig, in een voor hen passende woning, blijven wonen. Hierbij spelen woningcorporaties en ontwikkelaars in op zorg- en dienstverlening 'op maat' en richten zij zich op realisatie van levensloopbestendige woningen. Door deze ontwikkelingen werken tegenwoordig dus steeds meer partijen met elkaar samen; een proces waarbij verschillende partijen, verschillende belangen nastreven. Projecten rondom woonservicegebieden stuiten tegenwoordig op veel problemen, onder andere veranderende wet- en regelgeving, projectfinanciering, inhoudelijke complexiteit en problemen rondom de spanning en concurrentie van verschillende zorgaanbieders. Dit kan ertoe leiden dat partijen meer gericht zijn op eigen belang dan op een gezamenlijk belang wat ten koste kan gaan van het financieel- dan wel maatschappelijk rendement (de Kam & Hendrixen, 2007).

2.3.1 Ageing in place

Zoals aangegeven in het projectkader zal de bevolking gaan vergrijzen. Het aantal ouderen zal toenemen ten opzichte van het aantal jongeren. Terwijl een minderheid woont in verzorgingstehuizen zal een meerderheid een sterke voorkeur hebben om zo lang mogelijk zelfstandig te blijven wonen. Doordat de één vroeger met het ouder worden te maken krijgt dan de ander kan er niet gesproken worden over een homogene groep. Wat wel vaststaat is dat deze groep meer kans heeft op een afnemende gezondheid. Naast lichamelijke beperkingen krijgen ouderen te maken met verlies van partners, familie en vrienden waardoor zij mogelijk meer op de woonomgeving aangewezen zijn. Daarnaast zijn veel ouderen, meer dan jongeren, gehecht aan hun woning door vaak jarenlange herinneringen die zij op hun vetrouwde plek hebben. Reden genoeg om het leefmilieu voor deze bevolkingsgroep zoveel mogelijk naar hun wensen aan te passen (Day, 2008).

De term ageing in place is in hoofdstuk 1 al even kort naar voren gekomen en zal in deze paragraaf nader worden toegelicht. De oorsprong van woonservicegebieden is te vinden in het Engelstalige concept `ageing-in-place'. Deze term komt uit de gerontologie, de wetenschap die onderzoek doet naar 'het ouder worden', en heeft vele betekenissen. Letterlijk betekent het 'ouder worden in de eigen omgeving'. Het draait om het aanbieden van goede zorg aan huis zodat ouderen zo lang mogelijk thuis kunnen wonen en het aanbieden van zorg dichtbij huis voor ouderen die niet meer thuis verzorgd kunnen worden. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat vooral ouderen boven 75 jaar een grote mate van hechting ervaren aan hun woonplek. Het is voor deze groep van belang dat zij bekend zijn met de sociale omgeving zodat zij bijvoorbeeld sneller om hulp durven en kunnen vragen. Vooral wanneer ouderen lid zijn van een club of vereniging blijkt dat zij minder moeite hebben met de vraag naar hulp (Rowles, 1983). Als ouderen in hun vertrouwde omgeving oud worden kunnen zij beter omgaan met de beperkingen van het ouder wordende lichaam.

Het beleid om ageing in place mogelijk te maken is voornamelijk gericht op de interactie tussen het ouder worden en de eigen woonomgeving. De voornaamste aspecten uit dit beleid zijn het zo lang mogelijk zelfstandig wonen in de huidige woning en handelingsbekwaam blijven waardoor mensen onafhankelijk zijn en controle kunnen houden over hun omgeving. Om dit te verwezenlijken worden sociale en medische diensten aangeboden, die gericht zijn op de snel veranderende wensen van kwetsbare ouderen om zo hun kwaliteit van leven te verbeteren (Cutchin, 2003). Deze diensten moeten ervoor zorgen dat iemand steun en zorg ontvangt in zijn eigen woonomgeving zodat deze persoon hier zo lang mogelijk kan blijven wonen en niet hoeft te verhuizen naar een alternatieve locatie of zorginstelling. Om bij te dragen aan de kwaliteit van leven van ouderen is het eveneens belangrijk de fysieke kenmerken van een wijk aan te passen aan de doelgroep. Hierbij kan gedacht worden aan dynamiek en uiterlijk van gebouwen, goede verlichting, trottoirs en oversteekplaatsen (Day, 2008).

2.3.2 Het STAGG-model

Ook in Nederland werd het tijd de leefomgeving voor ouderen aan te passen en hiermee bij te dragen aan een hogere kwaliteit van leven. In Nederland zijn de gedachten achter ageing in place terug te vinden in zogenaamde woonzorgzones dan wel woonservicegebieden. Een veelgebruikt planningsmodel in ons land rondom woonservicegebieden is het model van de Stichting Architectenonderzoek Gebouwen Gezondheidszorg (STAGG). Het is ontworpen in 1995 en tot 2000 richtte het zich vooral op ouderen. In 2000 is het model aangepast waardoor het nu ook gericht is op gehandicapten en andere mensen met een beperking. Op basis van kengetallen worden bouwvolumes bepaald. Zonering is duidelijk zichtbaar; In de kern van het gebied bevindt zich een wijkdienstencentrum met daaromheen een woonzorgzone respectievelijk een woonservicezone (SEV, 2009). In het wijkdienstencentrum zijn de nodige voorzieningen veelal gebundeld en moeten deze goed en nabij bereikbaar zijn voor ouderen. Rondom deze centra, in de woonzorgzone, is het gebied waar zorg aan huis geleverd wordt. Naarmate de zorgzwaarte toeneemt en hoe minder planbaar de zorg wordt, hoe dichter de woning bij het steunpunt is gelegen. Er wordt als het ware een kring gevormd om het wijkdienstencentrum van respectievelijk kort intramuraal verblijf, aanleunwoningen en ouderenwoningen met thuiszorg (van den Brink & Heemskerk, 2006). Deze laatste groep zal voornamelijk aan de rand van het woonservicegebied gehuisvest zijn. In het rapport 'Verblijven of wonen; zorg voor eenieder' schets de STAGG een ideaalscenario in 2015 voor zorg voor ouderen. Het scenario is gebaseerd op bevolkingsprognoses waarbij een schatting is gemaakt dat in de toekomst ongeveer 5% van de bevolking zal wonen in woon-zorg combinaties.

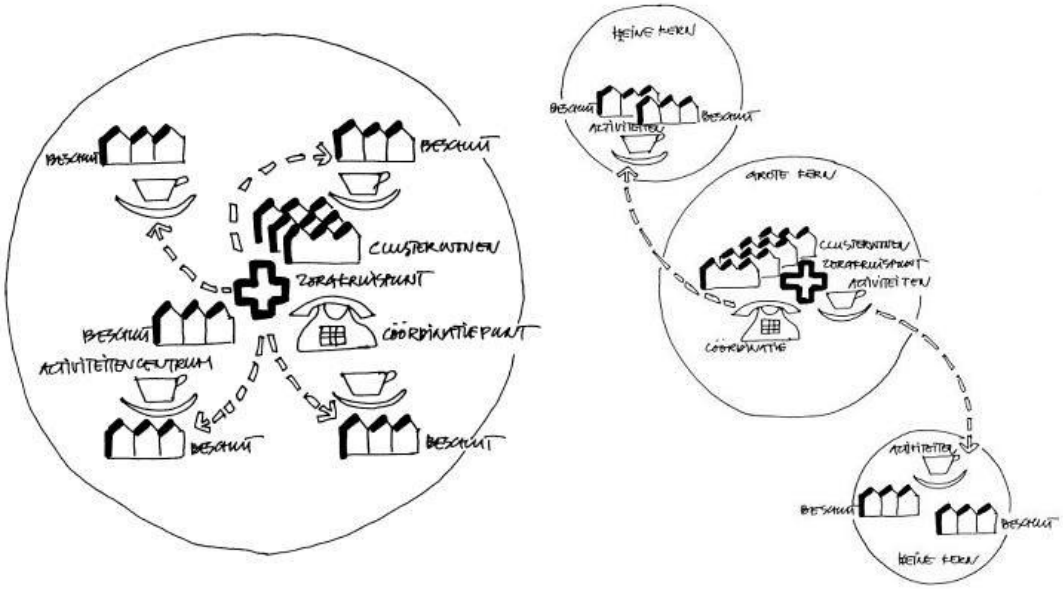
Het toekomstscenario wordt geschetst voor een wijk of dorp met 10.000 inwoners op het gebied van wonen, zorg en dienstverlening in 2015, waarbij ongeveer 500 mensen zorgvragend zullen zijn. Omdat het zo belangrijk is dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen, staan een aantal diensten centraal. Het STAGG-model kent een aantal basisvoorzieningen die onderscheiden worden in dienstverlenings- zorg- en woonfuncties. Volgens het STAGG-model is het belangrijk dat al deze functies buiten het zelfstandige woonareaal, op redelijke afstand, aanwezig zijn. Binnen de dienstverlenings- en zorgfuncties wordt onderscheid gemaakt in de wijze waarop functies aangeboden worden:

- Functies worden gehaald door de gebruiker, *haalfuncties*. De klant moet hiervoor naar buiten.
Aan haalfuncties zit het criterium bereikbaarheid verbonden. Het gaat er hierbij om of de functie voldoende dicht bij de zorgvragende wordt aangeboden zodat deze de gewenste functie goed kan bereiken. Haalfuncties kunnen gebundeld worden in een activiteitencentrum waar onder andere recreatieve hobbyactiviteiten, dagopvang, fysiotherapie en gymnastiek mogelijk zijn, eventueel in combinatie met een horecagelegenheid.

- Functies worden gebracht door de gebruiker, *brengfuncties*. De aanbieder moet naar de klant.
Brengfuncties worden eveneens bepaald door bereikbaarheid maar het gaat het er in dit geval om of de functie de zorgvragende voldoende kan bereiken. Belangrijk hierbij is een korte afstand tot de woning en ruimtelijke eisen aan de woning zodat de functie uitgevoerd kan worden (bijvoorbeeld lichaamsgebonden zorg). Brengfuncties kunnen gecoördineerd worden in een centraal loket, het coördinatiepunt genaamd, waar de zorgverlening gecoördineerd wordt. Bij het coördinatiepunt kunnen mensen terecht voor informatie en advies over haalfuncties maar ook kunnen zij hier in contact komen met de aanbieders van haalfuncties zoals zorgaanbieders en de woningcorporatie.

- Functies worden intern geleverd, *interne levering*. De aanbieder van de functie is in hetzelfde gebouw als waar de klant woont. Interne levering wordt bepaald door het criterium niveau van zorg. Hier draait het om de mogelijkheid tot het aanbieden van 24-uurszorg. Wonen, zorg en dienstverlening moet op dezelfde locatie worden ondergebracht (STAGG, 2000). De interne levering wordt vanuit een zorgkruispunt geleverd waar vanuit 24-uurs zorg aangestuurd wordt en kortdurende opnames mogelijk zijn. Interne levering wordt alleen toegepast wanneer als de intensiteit en frequentie van de zorg hoog is bij de zorgvrager.

Het is belangrijk te vermelden dat deze centrale plaatsen per gebied van verschillende functies voorzien kunnen worden en de indeling dus niet statisch is. Een feit is wel dat het STAGG-model aangeeft binnen welke straal een voorziening gelegen dient te zijn. Ook niet elk woonservicegebied wordt volgens het STAGG-model gepland. Naast dit model wordt er ook gebruik gemaakt van een zonaal planningsmodel en het netwerkmodel. Beiden zullen in dit theoretisch kader niet voorkomen omdat in het STAGG-model het meeste vastligt en daarom ook het meeste wordt toegepast. In relatie tot de doel- en vraagstelling, zal in dit onderzoek voornamelijk ingezoomd worden op dienstverlening en daarmee samenhangend de haalfuncties en het activiteitencentrum. In onderstaande figuur wordt een schets weergegeven van een woonservicegebied in een landelijke en stedelijke omgeving.

Figuur 3: Links een woonservicegebied in een stedelijke omgeving, rechts een woonservicegebied in een landelijke omgeving. (Bron: STAGG, 2000)

2.3.3 Sociale voorzieningen

Een sociale voorziening is geen vanzelfsprekend begrip. Het kan op vele manieren geïnterpreteerd worden en iedereen kan er een andere betekenis aan geven. Het is voor dit onderzoek belangrijk dat goed inzichtelijk gemaakt wordt wat precies bedoeld wordt met sociale voorzieningen. Om tot een duidelijke omschrijving te komen zal ook hiervoor het model van de STAGG gebruikt worden.

Een sociale voorziening kan worden ondergebracht bij de zogenaamde haalfuncties. Een bewoner moet zijn woning verlaten om gebruik te kunnen maken van een dienst dan wel om in contact te komen met een medebewoner. De handeling is met name gericht op het *onderhouden of uitbreiden van sociale contacten* en moet op *relatief korte afstand in de woonomgeving aanwezig* zijn. Het is hier van belang dat de gebruiker voldoende mobiel is, de voorziening moet voldoende dicht bij de woning worden aangeboden of bereikbaar zijn met goede vervoersmogelijkheden en hij moet goed toegankelijk zijn. Aan haalfuncties zit dan ook het criterium *bereikbaarheid* verbonden (STAGG, 2000, p. 40). Bij een sociale voorziening draait het om niet-commerciële activiteiten van culturele of recreatieve aard die voor iedereen toegangkelijk zijn. Samengevat kan onderstaande definitie gehanteerd worden:

Een socicale voorziening is een openbare ontmoetingsplek die op relatief korte afstand goed bereikbaar is, waar mensen terecht kunnen voor activiteiten van culturele of recreatieve aard.

2.4 Een kritische beschouwing

Tot nu toe zijn in dit hoofdstuk zowel theoretische als empirische aspecten naar voren gekomen die ingezet kunnen worden rondom ruimtelijke planning. In deze paragraaf wordt inzichtelijk welke elementen uit de theorie van Christaller en van Jane Jacobs daadwerkelijk meegenomen kunnen worden bij de planning van woonservicegebieden. Daarnaast wordt ook kritisch gekeken naar elementen die minder relevant zijn om toe te passen in dergelijke gebieden. Op deze manier kan het concept nog een betere invulling krijgen. Middels deze kritische beschouwingen wordt een koppeling gemaakt tussen de theorie en empirie. Er is voor gekozen om het hoofdstuk met deze paragraaf af te sluiten omdat alle informatie over de 3 onderdelen van dit theoretisch kader nu bekend is.

2.4.1 Een kritische beschouwing op Christaller

Omdat het in dit onderzoek draait om planning in woonservicegebieden in combinatie met sociale voorzieningen en de behoeften van ouderen wordt in deze kritische beschouwing geanalyseerd welke aspecten uit de theorie van Christaller bruikbaar zijn in combinatie met ouderen en welke niet. De kernbegrippen waar het in de centrale plaatsentheorie voornamelijk om draait zijn centraliteit, reikwijdte en drempelwaarde.

Centraliteit houdt in dat op een centrale plaats goederen en diensten worden aangeboden op een goed bereikbare plek voor de gehele bevolking. In een woonservicegebied is het belangrijk om zo'n centrale plaats te hebben. Vanwege de beperkingen van kwetsbare ouderen dient er speciale aandacht uit te gaan naar de maximale afstand die zij af kunnen leggen. Er kan ook bijna niet afgeweken worden van een dergelijke maximale afstand omdat dan het risico gelopen wordt dat ouderen de centrale plaats niet kunnen bereiken. Er mag, zoals eerder verondersteld, niet vanuit gegaan worden dat bewoners bereid zijn een langere afstand af te leggen als het niveau van aantrekkelijkheid toeneemt simpelweg omdat zij dan niet meer in staat zijn de centrale plaats te bereiken. Reikwijdte is om deze reden dan ook een begrip wat om veel aandacht vraagt in een woonservicegebied.

Waar Christaller praat over drempelwaarde wordt vooral uitgegaan van het minimaal aantal bezoekers waarbij geen verlies wordt geleden om een dienst dan wel product aan te bieden. Hiermee worden vooral commerciële functies bedoeld. In dit onderzoek draait het om de openbare non-profit voorzieningen. In eerdere literatuurverwijzingen is te lezen dat het juist voor ouderen belangrijk om te beschikken over een goed sociaal netwerk. Het is dan ook belangrijk de drempelwaarde zo laag mogelijk te houden, zodat de sociale voorzieningen in de omgeving van ouderen aanwezig blijven en kunnen bijdragen aan een goed sociaal netwerk.

Een groot minpunt van dit model is dat het uitgaat van een versimpelde werkelijkheid en geen rekening houdt met de ongelijkmatige verdeling in de samenleving. Zo zijn rijk en arm aan elkaar gelijk, gehandicapten en vitale personen, jong en oud en zijn alle plekken even goed bereikbaar zonder obstakels. Vooral in een woonservicegebied waar grote verschillen zijn in de leeftijd en gezondheid van mensen is het belangrijk rekening te houden met de bereikbaarheid van voorzieningen. Eerder al is gesproken over de afstand die bewoners af kunnen leggen om een voorziening te bereiken maar ook veiligheid speelt een rol. Het is belangrijk dat er weinig tot geen obstakels zoals verhoogde stoepen, ongelijke tegels en gevaarlijke oversteekplaatsen zijn maar dat ouderen middels een goed begaanbare route zich kunnen verplaatsen. Met het oog op de drempelwaarde kan er gezegd worden dat deze laag moet zijn. Doordat ouderen meer aan de wijk gebonden zijn vanwege de beperkte mobiliteit en het hier draait om niet-commerciële voorzieningen is er sprake van een lage drempelwaarde. Een goede bereikbaarheid zal hieraan zeker bijdragen.

Een ander minpunt van deze theorie is het statische karakter. De modellen waar Christaller vanuit gaat zijn slechts momentopnames terwijl in werkelijkheid de wereld om ons heen aanhoudend verandert. Het is dus steeds minder van deze tijd om alles in modellen, voor jaren, vast te leggen.

2.4.2 Een kritische beschouwing op Jane Jacobs

Net zoals bij de centrale plaatsentheorie wordt nu in beeld gebracht welke aspecten uit de theorie van Jane Jacobs men in relatie kan brengen met ouderen en hoe ze toegepast kunnen worden bij het plannen van woonservicegebieden. Zoals bekend gaat Jane Jacobs uit van de maakbaarheid van steden en wijken door de mensen zelf. Wanneer woonservicegebieden gepland worden is het belangrijk om het helikopterperspectief toe te passen. Er wordt door planners van bovenaf gekeken wat praktisch is voor gebruikers waardoor de buitenruimte goed en intensief gebruikt kan worden. Ook spreekt Jane Jacobs over een hoge dichtheid en diversiteit aan mensen doordat zij werken, wonen en hun vrije tijd besteden. In een woonservicegebied is deze diversiteit op het gebied van wonen aanwezig doordat zowel jongeren als ouderen, vitalen en gehandicapten, rijken en armen, werkenden en niet-werkenden en hoog- en laag opgeleiden samen in de wijk leven. Het is belangrijk deze gemixte bevolkingssamenstelling te behouden ook al is de wijk extra gericht op de beperkingen van ouderen. Er moet voor gewaakt worden dat niet alle aandacht naar deze doelgroep uitgaat zodat de kans bestaat dat jongeren uit het gebied wegtrekken. Diversiteit op het gebied van werken is in beperkte mate aanwezig. In een woonservicegebied zijn veel mensen aan het werk vanwege het ruime aanbod van diensten wat daar centraal staat. Toch zijn de meeste handelingen gericht op de zorg. Door de verschillende woonvormen, intermurale en extramurale zorg en de 24-uurszorg zullen er in een dergelijke wijk altijd mensen aan het werk zijn, al zal dit voornamelijk overdag zijn. Vrijetijdsbesteding is in een woonservicegebied in hoge mate aanwezig doordat veel ouderen de zogenaamde pensioenleeftijd bereikt hebben. Dit is een belangrijk item om op in te spelen, zowel voor voorzieningen die binnen als buiten plaats kunnen vinden. Wanneer er ontmoetingsplekken op straat gecreëerd worden zal dit ten goede komen aan de 'ogen op straat' waar Jacobs over spreekt en zal er in hogere mate sociale controle zijn.

De elementen uit de diversiteitstheorie van Jacobs die minder toepasbaar zijn in een woonservicegebied zijn de korte straten en de variëteit in gebouwen. Korte straten zouden de kans op ontmoetingen groter maken maar uit praktisch oogpunt zijn deze niet handig. Ouderen zullen vaak moeten oversteken, iets wat zorgt voor obstakels en gevaarlijke situaties waardoor zij liever niet op straat zullen komen en de kans op ontmoetingen dus alleen maar kleiner wordt. Ook de variëteit in gebouwen is minder relevant. Een woonservicegebied is voornamelijk gericht op wonen en welzijn voor ouderen waardoor kantoorgebouwen en flats nauwelijks voor zullen komen. Naast deze elementen is Jacobs waarschijnlijk te kortzichtig geweest door te denken dat mensen in hun woonwijk constant op zoek zijn naar levendigheid. Ouderen hebben veel behoefte aan rust waardoor zij graag in hun woning zullen verblijven. Jongeren individualiseren steeds meer waardoor zij, na werktijd, zich meer in eigen kringen zullen omgeven dan de wijk intrekken. In dit opzicht kan gesteld worden dat Jacobs te positief kijkt naar de invloed van de wijk op het samenleven van bewoners onderling.

Kort samengevat sluit de theorie van Christaller aan bij de doelstelling doordat middels een model getoetst kan worden op welke manier sociale voorzieningen het beste in een wijk gepland kunnen worden. De theorie van Christaller is in dit theoretisch kader gepresenteerd als een planningstheorie waarmee verklaard is hoe de hiërarchische patronen rondom nederzettingen ontstaan zijn. Deze hiërarchische patronen zijn te herkennen in de opbouw van woonservicegebieden. Planners hebben ervoor gekozen om voorzieningen in deze gebieden op een centrale plaats onder te brengen. Daar omheen worden woningen gebouwd. Hoe kwetsbaarder een oudere is hoe dichter deze bij de voorzieningen kan komen wonen. Hieruit blijkt dat de theorie van Christaller goed toepasbaar is op wijkniveau. De drempelwaarde wordt bij het plannen van de voorzieningen niet meegenomen waardoor vooraf geen duidelijk beeld is van het verwachte aantal bezoekers. Pas als de voorziening in gebruik is blijkt of ouderen hier graag gebruik van maken. Bij het plannen is het belangrijk rekening te houden met het statische karakter van de theorie.

De theorie van Jacobs is in relatie tot de doelstelling goed toepasbaar in dit onderzoek omdat hierin elementen zitten waarmee de kans op ontmoetingen vergroot wordt. Zij geeft aan dat bewoners zelf invloed kunnen uitoefenen op de maakbaarheid van de wijk als deze bepaalde elementen bevat. Planners

hebben dit laten terugkomen door veel open ruimtes in de wijk te creëren. Dit moet een gevoel van veiligheid geven waardoor ouderen worden uitgenodigd de straat op te gaan en met elkaar in contact te komen. Daarnaast wordt rekening gehouden met diversiteit in de wijk. Jong en oud moeten samen in deze wijk kunnen leven, wat ervoor zorgt dat de wijk levendig blijft. Het is belangrijk deze elementen terug te laten komen in woonservicegebieden zodat ouderen minder snel sociaal geïsoleerd raken maar juist blijven deelnemen in de samenleving.

2.4.3 Terugkerende theoretische elementen in het STAGG-model

Tot slot van dit theoretisch kader wordt in beeld gebracht welke elementen uit zowel de centrale plaatsentheorie als uit de theorie van Jane Jacobs naar voren komen in het STAGG-model. Hierbij wordt vooral gelet

Als eerste kan de aangebrachte zonering in het model in relatie gebracht worden met de maximale afstand waar Christaller over spreekt. Het wijkdienstencentrum dient als de centrale plaats waar omheen een woonzorgzone en een woonservicezone gevestigd zijn. Afhankelijk van de fysieke toestand van ouderen wordt de bereikbaarheid bepaald en daarmee de maximaal af te leggen afstand tot het wijkdienstencentrum. De maximale afstand moet relatief kort zijn aangezien veel ouderen beperkt zijn qua vervoersmogelijkheden en hun gezondheid mogelijk niet optimaal genoeg is om nog langere afstanden te kunnen afleggen. De reikwijdte moet in een woonservicegebied dan ook erg centraal staan omdat deze in een dergelijke wijk niet bepaald wordt door de afstand die een gebruiker *wil* afleggen, maar vooral *kan* afleggen. Planners kunnen moeilijk om een dergelijke zonering heen.

Het aanbieden van haalfuncties in een woonservicegebied kan gekoppeld worden aan de zogenaamde ‘ogen op straat’ waar Jane Jacobs over spreekt. Ouderen moeten hun woning verlaten om gebruik te kunnen maken van de betreffende voorziening waardoor zij op straat makkelijk in contact kunnen komen met medebuurtbewoners. Het is goed om dergelijke voorzieningen in een woonservicegebied te treffen om te voorkomen dat ouderen sociaal geïsoleerd worden en bovendien zorgt het voor wat extra beweging voor hen. Naast de ogen op straat komt diversiteit terug in een woonservicegebied in de bevolkingssamenstelling. Een woonservicegebied mag dan wel extra ingericht zijn op ouderen, ook wonen er jonge gezinnen. Het is belangrijk dat deze diversiteit behouden blijft en dat de gebieden niet uit alleen maar ouderen gaan bestaan. Als laatste moet nog vermeld worden dat de centrale plaatsen in het STAGG-model per gebied van verschillende functies voorzien kunnen worden. Het STAGG-model kent geen modelmatige invulling van deze centra. Om de betrokkenheid van bewoners te vergroten en gebieden naar hun wensen in te richten is het goed hen te betrekken bij de invulling van dergelijke centra, iets waar ook Jacobs voor pleit.

Nu gekeken is naar wat er wordt bedoeld met sociale voorzieningen in deze thesis en welke elementen uit de theorie van belang zijn het plannen van deze voorzieningen zijn deelvraag 1 en 2 in dit theoretisch kader beantwoord.

3. Methodologie

Dit hoofdstuk beschrijft hoe het onderzoek wordt uitgevoerd. Kort gezegd is het doel van dit onderzoek om te kijken of sociale voorzieningen in woonservicegebieden aansluiten bij de behoeften van ouderen. Om dit duidelijk in beeld te krijgen is een onderzoeksstrategie toegepast, die hieronder wordt toegelicht. Daarnaast volgt een toelichting over de dataverzameling.

3.1 De onderzoeksstrategie

Om de hoofdvraag van dit onderzoek te beantwoorden, wordt hieronder een onderzoeksstrategie geformuleerd. Deze strategie maakt duidelijk hoe de data verzameld wordt waarmee de hoofdvraag en aanvullende deelvragen beantwoord kunnen worden. De onderzoeksstrategie moet leidend zijn voor de onderzoeker zodat deze zijn onderzoeksvragen kan beantwoorden.

De onderzoeksvraag die in dit onderzoek beantwoord dient te worden is voortgekomen uit een lopend onderzoek. Op dit moment verricht de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) een experiment waarin wordt nagegaan waar minder ontwikkelde of minder functionerende elementen zitten in woonservicegebieden zodat men meer effectief te werk kan gaan en inzichtelijk wordt wat ouderen in zo'n gebied verwachten en mogen verwachten. Om dit op grote schaal te onderzoeken zijn in 10 provincies vooroplopende woonservicegebieden aangewezen die gedurende de looptijd van het onderzoek dienen als proeftuin. In deze 10 proeftuinen wordt onder andere onderzocht of ouderen inderdaad langer zelfstandig kunnen blijven wonen en of dit bijdraagt aan een hogere kwaliteit van leven, zij sociaal minder snel geïsoleerd raken en of de zorg in het gehele gebied efficiënt genoeg ingezet wordt (SEV, 2009). Hieruit zal blijken of het woongenot in woonservicegebieden, voor ouderen, hoger is dan bij leeftijdsgenoten in woonwijken waar minder aandacht is voor deze doelgroep.

Middels een triage-instrument wat ontwikkeld is door het Universitair Medisch Centrum (UMC) Groningen kan de gezondheid en gezondheidswinst van kwetsbare ouderen gemeten worden. Per proeftuin worden 150 vragenlijsten onder ouderen afgenomen waarna statistische verbanden gekoppeld zullen worden aan relevante kenmerken van woonservicegebieden. De respondenten worden op basis van kwetsbaarheid ingedeeld in een zestal groepen. Hoe hoger de nummering, hoe kwetsbaarder de oudere is met een maximum tot aan groep 6. Een kwetsbare oudere is bijvoorbeeld veelal aangewezen op (thuis)zorg, heeft weinig sociale contacten, is moeilijk ter been en heeft vaak al een hoge leeftijd bereikt.

Kwalitatieve gegevens in dit experiment worden verzameld door middel van de narratieve methode die ontwikkeld is door de Hogeschool Arnhem Nijmegen (van Biene e.a., 2008). Deze methode maakt aan de hand van interviews vraagpatronen inzichtelijk zodat kan worden nagegaan of het aanbod van voorzieningen in woonservicegebieden aansluit bij de vraag (SEV, 2010). De vraagpatronen maken duidelijk of er samenhang is tussen de vragen en behoeften van burgers en om wat voor samenhang het gaat (van Biene e.a., 2008). Het draait in deze methode om de ervaring van menselijke gebeurtenissen.

Voor het schrijven van deze bachelorthesis is gekozen om aan te sluiten bij het experiment van de SEV vanwege persoonlijke interesse en om een steentje bij te dragen aan dit enorme onderzoek. Het onderzoek waar het in deze bachelorthesis om draait gaat in op de vraag en het aanbod van de sociale voorzieningen in woonservicegebieden. Voor ouderen is het, zoals eerder aangegeven, belangrijk om een goed sociaal netwerk in de wijk te hebben. Zij hebben ten slotte relatief veel vrije tijd en daarnaast is uit onderzoek gebleken dat zij sneller een beroep op een bekende doen wanneer zij hulp nodig hebben. Maar zijn er wel voldoende van deze ontmoetingsplekken aanwezig in woonservicegebieden en de mogelijkheden die er zijn, sluiten die wel aan bij de behoeften en gesteldheid van ouderen als zij überhaupt behoefte hebben aan de aanwezige voorzieningen? Onder meer vanuit deze vragen is bij de onderzoeker de interesse gewekt om bezig te gaan met dit onderwerp. Doordat deze bachelorthesis bijdraagt aan het onderzoek van de SEV is door hen de selectie van de proeftuinen al verricht. In deze proeftuinen gaan kleine groepjes studenten van hogescholen en universiteiten uit het hele land naar

ouderen in een aangewezen proeftuin om de vragenlijsten af te nemen. In overleg met mevrouw Dr. R. Pijpers is ervoor gekozen om onderzoek te verrichten in de proeftuinen Dronten en Breda vanwege respectievelijk bezettingsproblemen en reistijd. De onderzoeker werkt in Dronten samen met medestudenten van de Radboud Universiteit en studenten van Hogeschool Windesheim om ervoor te zorgen dat genoeg respondenten benaderd worden. In Breda kan met de interviews gestart worden als tenminste 6 respondenten in de vragenlijst aangeven hebben dat zij mee willen werken aan verder onderzoek. Omdat in beide proeftuinen data wordt verzameld zullen de sociale voorzieningen in deze gebieden geanalyseerd worden en uiteindelijk meegenomen worden in de conclusies.

Om de hoofdvraag en bijbehorende deelvragen te kunnen beantwoorden is ervoor gekozen een combinatie uit te voeren van zowel een bureauonderzoek als een casestudy. Dit betekent dat er kwantitatieve en kwalitatieve gegevens verzameld en geanalyseerd worden. Het bureauonderzoek is voornamelijk toegepast in de voorgaande hoofdstukken. Vanuit bestaande literatuur, en dus onderzoeksresultaten van anderen, is er tot nieuwe inzichten gekomen die bruikbaar zijn voor het verdere verloop van dit onderzoek en waarmee deelvraag 1 & 2 zijn beantwoord.
Om de overige deelvragen te kunnen beantwoorden moet veldwerk worden verricht. Dit gebeurt middels een meervoudige casestudy. Deze casestudy is zowel van kwalitatief als kwantitatief van aard. Aan de hand van verschillende analyses wordt gekeken hoe het is gesteld met de sociale voorzieningen in deze gebieden met als doel een bredere kijk te krijgen op dit onderwerp. Kwantitatieve informatie wordt verzameld middels de toepassing van het survey. Een survey kenmerkt zich door grote aantallen willekeurig gekozen onderzoekseenheden waarbij een breed overzicht van het te onderzoeken gebied wordt verkregen en is gebaseerd op breedte (Verschuren & Doorewaard, 2007). Een survey is meestal een momentopname waardoor het moeilijk is oorzakelijke verbanden vast te stellen (Baarde & de Goede, 2006). Dit kwantitatieve gedeelte van het onderzoek wordt uitgevoerd in Dronten en hierbij zal het genoemde triage-instrument ingezet worden. De onderzoekseenheden zullen in dit onderzoek bestaan uit kwetsbare ouderen; personen van ouder dan 70 jaar die in meer of mindere maten beperkingen ervaren door onder andere ouderdom. De onderzoeker en medestudenten zullen per persoon 10 ouderen benaderen om bij hen aan huis de vragenlijsten af te nemen. De respondenten zijn at random geselecteerd wat aangeeft dat de selectie onafhankelijk is. Uiteindelijk zal, na de afname van 150 vragenlijsten per gebied, een representatief beeld ontstaan van de beleving van bewoners rondom hun gesteldheid, de zorg en het wonen en welzijn in woonservicegebieden. Het voordeel van deze lijsten is dat er in korte tijd veel representatieve informatie verzameld kan worden op een manier die relatief gezien niet heel arbeidsintensief is. Nadat de vragenlijsten zijn ingevuld met een digitale pen worden de gegevens verwerkt en worden de uitkomsten betreft de sociale voorzieningen geanalyseerd.

De kwalitatieve informatie wordt middels de casestudy verkregen. Een casestudy kenmerkt zich volgens Verschuren en Doorewaard door *diepgang* en is goed toepasbaar bij het verrichten van veldwerk. Een dergelijke studie is erg arbeidsintensief waardoor er een klein aantal onderzoekseenheden benaderd worden. In Breda zullen er door de respondent 6 interviews afgenomen worden. Uiteindelijk worden er in totaal 36 interviews per proeftuin afgenomen. Door middel van deze interviews wordt onder andere duidelijk hoe bewoners tegenover de voorzieningen in de wijk staan en aan welke voorzieningen zij daadwerkelijk behoefte hebben. Onder meer de uitkomsten uit de vragenlijsten kunnen op deze manier worden toegelicht waardoor een beter beeld ontstaat over de (on)tevredenheid omtrent de ontmoetingsplekken. Het doel om een eventueel verbetervoorstel te formuleren kan hierdoor beter worden bereikt. Het voordeel van deze methode is dat het interview bij bewoners thuis plaatsvindt, dus in hun vertrouwde omgeving. Daarnaast kan, anders dan bij de vragenlijsten, rechtstreeks aan bewoners worden gevraagd waarop hun oordeel gebaseerd is en wat zij liever anders zouden zien. Een nadeel is dat deze benadering arbeidsintensief is en dat de uitkomsten deels afhankelijk zijn van de gemoedstoestand van geïnterviewden. Tevens bestaat er een kans dat veel antwoorden gerelateerd zijn aan de lokale context. Ook is het voor de interviewer belangrijk om zijn eigen positie niet uit het oog te verliezen. De interviewer zal, meer dan bij een survey, ervoor moeten waken dat de juiste informatie verzameld wordt. Los van het interview, is persoonlijke presentatie en de klik met de geïnterviewde van belang of deze

voldoende open staat voor de beantwoording van de vragen (persoonlijke communicatie, Mevr. C. van der Kust, 24-03-2011).

3.1.1 De narratieve methode

Omdat de narratieve methode vrij specifiek is wordt deze nader toegelicht. Deze methode is ontwikkeld door het lectoraat Lokale Dienstverlening vanuit Klantperspectief van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen en kenmerkt zich door een verhalend interview. Het volgende uitgangspunt werd hierbij gehanteerd: Mensen maken hun sociale wereld door elkaar verhalen te vertellen. Om daarover iets te zeggen is het dus belangrijk om verhalen te gaan verzamelen en analyseren (persoonlijke communicatie, Mevr. K. Lips, 08-06-2011). Het draait dus om de verhalen van de respondenten. Een narratief is dan ook een menselijke ervaring als gevolg van een gebeurtenis zoals het wordt verteld door degene die het heeft meegemaakt. De inhoud staat dan ook centraal. Deze methode wordt gebruikt als instrument om systematisch vragen en behoeften van burgers te inventariseren en analyseren met als verwachting dat daar een samenhang in te vinden is. Zo'n samenhang wordt een vraagpatroon genoemd en verhelderd wat mensen nodig hebben, willen en wat ze kunnen (Meesters, Basten, & van Biene, 2010)

Er is gekozen voor deze manier van onderzoek omdat hiermee het verhaal van ouderen achterhaald wordt. Te vaak wordt er gewerkt vanuit het perspectief van dienstverleners, waardoor cliënten beïnvloed kunnen worden, iets wat men middels deze methode wil voorkomen. Het narratieve interview verloopt niet aan de hand van vooraf bedachte vragen maar aan de hand van interviewonderwerpen. De thema's wonen, zorg en welzijn zijn voor het SEV-project als vertrekpunt voor de interviews genomen. Over deze onderwerpen zal de respondent open vragen stellen en vervolgens is het de bedoeling dat de respondent zo veel mogelijk vertelt zonder dat de interviewer richting geeft aan het gesprek. Op deze manier wordt het interview geen vraag- antwoordgesprek maar een lopend verhaal van de geïnterviewde waar de onderzoeker zijn informatie uit kan opmaken. Het doel van de interviewer is om zoveel mogelijk over het onderwerp te weten te komen waardoor het belangrijk is dat deze zal doorvragen als het vermoeden bestaat dat de geïnterviewde nog meer informatie kan verstrekken. Dit kan bijvoorbeeld door het herhalen van een deel van de vraag, een korte samenvatting van het antwoord te geven om erachter te komen of het antwoord goed geïnterpreteerd is of door een stilte te laten vallen. Bij een narratief interview is niet alleen belangrijk wat er verteld wordt maar ook hoe verteld wordt (dreigend, bedroefd, etc.), in welke vorm een geïnterviewde vertelt (ik, hij/zij, hen etc.) en over welk moment er gepraat wordt (heden, verleden, toekomst). Dit zorgt ervoor dat de respondent zelf betekenis geeft aan het verhaal wat een goed inzicht geeft in de beleving van de respondenten (Meesters, Basten, & van Biene, 2010). De interviews worden, na goedkeuring van de respondent, letterlijk uitgetypt. Door deze transcripties te analyseren kan gezocht worden naar samenhangende dan wel tegengestelde uitkomsten. Hiervoor is een speciaal codeerformat opgesteld (zie bijlage 3) waardoor tekstfragmenten geanalyseerd worden op *wat* er gezegd is over een bepaald onderwerp, om *wie* het in de ogen van de respondent draaide en *hoe* deze hierover vertelde. Het coderen gebeurt per interview en op deze manier worden de vraagpatronen van de respondenten duidelijk. Nadat alles gecodeerd is richt de onderzoeker zich op de thema's sociale relaties, gemeenschapsactiviteiten en culturele voorzieningen (eventueel in combinatie met bereikbaarheid) en wordt gekeken hoe hier door de verschillende respondenten op gereageerd is. Hierdoor worden de ervaringen van de geïnterviewde rondom de voorzieningen in de wijk nogmaals bekeken van waaruit een beeld geschetst kan worden hoe het staat met de behoeften naar sociale voorzieningen.

Zoals is gebleken is de narratieve methode een geheel andere vorm van onderzoek dan het kwantitatieve gedeelte van dit onderzoek. Wat kan deze methode nu toevoegen aan de kwantitatieve data, en andersom, en waarom worden beide methoden gebruikt? Het belangrijkste antwoord op deze vragen is dat de narratieve methode kijkt naar het individu terwijl met de antwoorden op de vragenlijsten, het kwantitatieve gedeelte, gekeken wordt naar de gehele onderzoekspopulatie. Toch is het belangrijk beide methoden in dit onderzoek toe te passen omdat uitkomsten uit de vragenlijsten op deze manier versterkt dan wel verklaard kunnen worden. Het zou niet voldoende zijn om alleen de narratieve methode te gebruiken omdat respondenten misschien niet alles vertellen wat voor een onderzoeker relevant is.

Daarnaast is het ook niet voldoende om alleen kwantitatieve data te verzamelen. Hiermee worden ouderen te veel over een kam geschoren doordat de antwoorden op de vragenlijsten naar alle waarschijnlijkheid nooit geheel naadloos aansluiten bij de ervaring of mening die zij hebben. De narratieve methode is daarom goed inzetbaar omdat op deze manier de ervaring, emotie en verder toelichting op de vragenlijst aan bod komt en dieper gaat dan een standaard interview (persoonlijke communicatie, Mevr. C. van der Kust, 19-04-2011).

3.2 Onderzoeksmateriaal

In deze paragraaf wordt toegelicht welk onderzoeksmateriaal wordt gebruik. Het gekozen onderzoeksmateriaal en de methode/techniek om dit onderzoeksmateriaal te vergaren, is de brug die geslagen moet worden tussen theorie en empirie (Verschuren & Doorewaard, 2007). Het is belangrijk om de goede bron te selecteren zodat een vraag op de juiste manier beantwoord kan worden. Hieronder zal per deelvraag worden aangegeven welke bron en verder informatie van belang is.

- *Wat valt, in dit onderzoek, onder sociale voorzieningen?*

Het onderzoeksobject wat bij deze vraag hoort is een proces: het gaat hier namelijk om het formuleren van een bruikbare definitie die in dit onderzoek wordt toegepast. Om tot deze definitie te komen is gebruik gemaakt van verschillende theorieën en een planningsmodel. Informatie over deze onderwerpen is verkregen door middel van een literatuurstudie en vervolgens is met verschillende elementen uit zowel de theorieën als het planningsmodel een definitie tot stand gekomen die toepasbaar is in deze bachelorthesis. Het antwoord op deze vraag is terug te vinden in het theoretisch kader.

- *Welke uitgangspunten hanteren planners van woonservicegebieden bij het plannen van sociale voorzieningen en in hoeverre sluiten deze aan bij de inzichten uit de planningtheorie?*

Om deze vraag te beantwoorden is gebruik gemaakt van bestaande literatuur. Deze literatuur is gezocht op internet via wetenschappelijke zoeksystemen en elektronische vaktijdschriften maar ook in boeken. Vervolgens is aan het theoretisch kader een kritische beschouwing toegevoegd waarin de uitgebreid worden besproken. Op deze manier zijn sterke en zwakke punten in beeld gebracht waarna vervolgens gekeken is welke van deze elementen van toepassing zijn op sociale voorzieningen en veel gebruikt worden bij de planning hiervan.

- *Welke sociale voorzieningen zijn in woonservicegebieden veelal aanwezig en sluit de aanwezigheid hiervan voldoende aan bij de (sociale) behoeften van bewoners?*

Bij deze vraag horen twee objecten, namelijk voorwerpen en personen. De voorwerpen hebben betrekking op de sociale voorzieningen in woonservicegebieden en de personen zijn de ouderen die meewerken aan het onderzoek. Het in beeld brengen van de sociale voorzieningen gebeurd vanuit vooronderzoek en resultaten van de SEV. Door middel van de vragenlijsten wordt extra informatie verzameld over het gebruik hiervan. De personen die in deze vraag bedoeld worden, zijn de kwetsbare ouderen waarbij de vragenlijsten maar met name de interviews afgenomen zijn. De face-to-face interviews zijn gehouden aan de hand van interview-topics (zie bijlage 2). Vanwege de tijd was het voor de onderzoeker niet mogelijk meer dan 6 interviews bij ouderen af te nemen. De informatie uit de interviews is met name gebruikt om de behoeften van ouderen omtrent de sociale voorzieningen in beeld te brengen en om te achterhalen waarom voorzieningen wel of niet goed bezocht worden.

- *Wat is nodig om sociale voorzieningen in woonservicegebieden zo optimaal mogelijk te plannen?*

Bij deze vraag behoren wederom twee onderzoeksobjecten. Ten eerste een proces en ten tweede personen. Wanneer de onderzoeksresultaten bekend zijn over de bezoekersfrequentie van sociale voorzieningen volgt een analyse waarmee de verschillen tussen de aanwezige voorzieningen duidelijk moeten worden. Vanuit deze analyse kunnen conclusies en aanbevelingen worden gedaan. Nog voordat dit proces goed in beeld gebracht kan worden is eerst weer een beroep gedaan op de respondenten om hun oordeel te geven over de betreffende voorzieningen.

4. Onderzoeksresultaten

Dit hoofdstuk brengt zowel het verloop van het onderzoek als de onderzoeksresultaten in beeld. Aan de hand van de uitkomsten van de kwalitatieve en kwantitatieve dataverzameling in Breda respectievelijk in Dronten wordt gepresenteerd hoe het staat met het voorzieningengebruik en de behoeften van ouderen naar sociale voorzieningen. Het hoofdstuk begint met een overzicht van alle voorzieningen met een haalfunctie welke aanwezig zijn in de proeftuinen welke aangewezen zijn binnen het SEV-experiment. Vervolgens worden de resultaten uit de twee genoemde proeftuinen verder onder de loep genomen. Verschillende elementen zullen gekoppeld worden aan het voorzieningengebruik om inzichtelijk te krijgen hoe het met de intensiteit gesteld staat en om bevindingen te kunnen verklaren.

Op voorhand was het de bedoeling om zowel kwalitatieve als kwantitatieve data in Dronten en Breda te verzamelen. Vanwege de beperkte tijdsperiode waarin het onderzoek uitgevoerd moest worden en de enorme omvang van het gehele SEV-project is niet alle gewenste informatie verzameld. Zo moesten er bijvoorbeeld trainingen gevolgd worden om goed op de ouderen in te kunnen spelen, waardoor later gestart kon worden met het kwantitatieve gedeelte in Dronten. Daarnaast zijn ook studenten van Hogeschool Windesheim actief geweest in de proeftuin waardoor het maximum van 36 interviews, en dus de benodigde kwalitatieve data, al bereikt was. Breda is gekozen omdat de reistijd voor de onderzoeker veel korter was maar ook daar waren tegenslagen. Zo is er in Breda het een en ander misgegaan met het afnemen van de vragenlijsten waardoor ook pas later dan gepland de interviews afgenomen konden worden. Daarbij moesten alle interviews getranscribeerd en gecodeerd worden. Om deze redenen is ervoor gekozen om de kwantitatieve dataverzameling in Dronten te gebruiken en de kwalitatieve dataverzameling uit Breda te gebruiken als onderbouwing voor de analyse.

4.1 De sociale voorzieningen in de woonservicegebieden

Omdat dit onderzoek aansluit bij het landelijke SEV-project zal de eerste paragraaf inzichtelijk maken welke voorzieningen met een haalfunctie er zoal aanwezig zijn in de 10 proeftuinen. Dit overzicht dient om de diversiteit en het verschillende aantal haalfuncties per proeftuin in beeld te brengen. Daarnaast maakt het inzichtelijk welke voorzieningen veelal in woonservicegebieden aanwezig zijn en welke uniek zijn voor een bepaalde proeftuin. De voorzieningen in deze tabel zijn overgenomen vanuit het 3^{e} deel van de afgenomen vragenlijsten. Ondanks dat er in deze thesis voornamelijk ingezoomd wordt op de proeftuinen in Breda en Dronten is het goed om in beeld te hebben wat voor voorzieningen er in overige gebieden aanwezig zijn. De voorzieningen waarnaar gevraagd werd in de vragenlijsten zijn door de projectleiders van de betreffende proeftuin geselecteerd. Het kan dus zijn dat een dergelijke voorziening met een haalfunctie wel in de het woonservicegebied aanwezig is maar dat deze niet vernoemd is in de vragenlijsten en daarom niet is meegenomen in dit onderzoek. De voorzieningen in onderstaande tabel kunnen een andere benaming hebben als op vragenlijsten. Dit komt omdat er voor soortgelijke voorzieningen verschillende benamingen zijn gegeven door de proeftuinleiders die dit gedeelte van de vragenlijst hebben opgesteld. Om de tabel zo eenduidig mogelijk te maken hebben voorzieningen met verschillende benamingen maar dezelfde functie ook een zelfde betekenis gekregen. Vanwege tijdgebrek is het niet mogelijk de intensiteit en bereikbaarheid van alle voorzieningen te analyseren.

Breda			
	Zorgsatteliet Gerrit Rietveldhuis	Zorgcentrum Vuchterhage	Overige voorzieningen
Eetpunt	x		
Steunpunt SOB	x		
Activiteiten	x		
Internetcafé		x	

Inloopcentrum Hoge Vucht			x
De Bilt			
	Servicecentrum De Bilt - Buurthuis het Hoekie	Zorgcentrum Weltevreden	Overige voorzieningen
Cursussen en (buurt)activiteiten	x		
Eetpunt (maandelijks)	x		
Eenmalige activiteiten		x	
Steunpunt SWO de Duiventil			x
Culturele voorstellingen in HF Witte Centrum			x
Ontmoetingen: Het Trefpunt			x
Didam			
	Appartementencomplex Meulenvelden		
Eetpunt	x		
Internetcafé	x		
Activiteiten	x		
Filmhuis Didam	x		
Dronten [1]			
	Wijkplein De Regenboog	Voorzieningen de Meerpaal	
Ontmoetingen op het wijkplein	x		
Eetpunt	x		
Biljarten	x		
Denksportcentrum	x		
Eenmalige activiteiten	x		
Tekenen en schilderen		x	
Bridge		x	
Inloopactiviteiten		x	
Open Tafel		x	
Gymnastiek		x	
Helden - Panningen			
	Activiteitencentrum Vorkmeer	Hoofdgebouw Vorkmeer	Overige voorzieningen
Internetcafé	x		
Gymnastiek	x		
Eetpunt	x		
Vrijwilligerscentrale		x	
Activiteiten		x	x
Eetpunt (in verzorgingshuis)			x
Bibliotheek			x
Hoogeveen			
	De Magneet	De Meteoor	
Activiteiten wijkvereniging	x		
Bibliotheek	x		
Gymnastiek	x		
Eetpunt	x		

[1] De activiteiten in Dronten zijn uitgesplitst zodat gekeken kan worden hoeveel er daadwerkelijk gebruik van gemaakt wordt.

Eenmalige activiteiten	x		x		
Leeuwarden					
	MFC Ludingawaard		Overige voorzieningen		
Ontmoetingen	x		x		
Activiteiten	x		x		
Bibliotheek			x		
Eenmalige activiteiten Adelaarkerk			x		
Middelburg					
	SWM Hof van Buren		Overige voorzieningen		
Cursussen	x				
Gymnastiek	x				
Eetpunt in (verzorgings-)centra			x		
Overige activiteiten			x		
Zeevang					
	Ontmoetingscentrum de Seevanck		Ontmoetingscentrum de Oude School		
Ontmoetingen	x		x		
Welzijnsactiviteiten	x		x		
Eetpunten	x		x		
Eenmalige activiteiten	x		x		
Hengelo [2]					
	Buurtcentrum de Heester	Buurtcentrum Berflohoes	Vertier-kwartier	Woonzorgcentrum Humanitas	Overige voorzieningen
Gymnastiek	x	x			
Ontmoetingen	x				x
Biljart	x	x	x		
Eetpunt		x	x	x	x
Cursussen		x	x		
Overige activiteiten			x	x	x
Overige buurtcentra					x

Tabel 1 Overzicht van de sociale voorzieningen in de 10 proeftuinen.

Aan de hand van deze tabel kan deelvraag 3 worden beantwoord. Zoals is te zien zijn de soorten voorzieningen in woonservicegebieden over het algemeen vrij veel hetzelfde. Zo is er bijna overal een eetpunt en zijn er allerlei activiteiten die plaatsvinden, zowel eenmalige als wekelijkse activiteiten. De hoeveelheid voorzieningen is, op Hengelo na, ook nagenoeg gelijk en het lijkt erop dat veel van de voorzieningen in openbare (buurt-)centra en verzorgingshuizen gevestigd zijn. Uit deze tabel kan geconcludeerd worden dat er, zoals de theorie aangeeft, verschillende voorzieningen rondom centrale punten in de woonservicegebieden zijn waar ouderen gebruik van kunnen maken om sociale contacten op te doen/ te onderhouden.

4.2 Woonservicegebied de Regenboog Dronten

In deze paragraaf beschrijft in het kort woonservicegebied `De Regenboog' in Dronten. Vervolgens wordt ingezoomd op het voorzieningengebruik en daarmee samenhangende factoren. Deze resultaten komen voort uit de beantwoorde vragenlijsten.

[2] Afwijkend van de vragenlijst i.v.m. eenduidigheid van de tabel.

4.2.1 Het woonservicegebied en de voorzieningen

Dronten is gelegen in de provincie Flevoland en telt 38.000 inwoners. Een deel van deze gemeente, oud Dronten, functioneert sinds 2003 als een woonservicegebied. Te midden van het gebied is woonzorgcentrum de Regenboog gelegen. Rondom de Regenboog is binnen 200 m. een zone afgebakend waarin een hoog percentage aanleunwoningen te vinden zijn. Daarnaast werd, volgens het STAGG-model, binnen een straal van 400 m. rondom het woonzorgcentrum niet-geplande zorg aangeboden. Later is deze afstand verlengd naar 700 m. waardoor nu binnen 15 min. gegarandeerde zorg op afroep geboden kan worden. De zorg in het woonservicegebied wordt aangeboden door twee organisaties namelijk Icare en Coloriet. Een deel van het woonzorgcentrum is ingericht als multifunctioneel centrum wat moet fungeren als hart van de wijk (persoonlijke communicatie, Dhr. R. Faas, 27-04-2011). Er zijn verschillende diensten met een haalfunctie aanwezig zoals een ontmoetingsruimte, internetcafé, verschillende activiteiten en een restaurant (SEV, 2010) Naast de voorzieningen in de Regenboog zijn er op iets minder dan een halve kilometer afstand eveneens voorzieningen gevestigd in de Meerpaal. De Meerpaal is ook een multifunctioneel centrum waar vooral sociale en culturele activiteiten plaatsvinden. Zo is er het steunpunt mantelzorg gevestigd, verschillende cursussen en een bibliotheek. Vanwege dit aanbod doet de Meerpaal voor heel Dronten dienst en niet alleen voor de ouderengroepen. In het woonservicegebied in Dronten is er goede samenwerking tussen Coloriet, woningcorporatie OFW en de gemeente. Zij zijn de drie initiatiefnemers welke in 2000 het initiatief namen om een woonzorgzone te ontwikkelen. Een dergelijke samenwerking tussen verschillende instanties betekent dat het zonaal planningsmodel is toegepast. Omdat het in deze thesis draait om de sociale voorzieningen in de wijk is in onderstaand figuur visueel weergegeven welke diensten met een haalfunctie in het woonservicegebied gelegen zijn. Deze voorzieningen zijn ook opgenomen in de vragenlijsten en worden meegenomen in de verdere analyse.

Wijkplein
De Regenboog

Denksportcentrum
Dronten

Steunpunt Mantelzorg
De Meerpaal

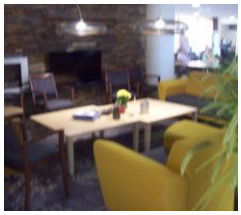

Cursussen in
De Meerpaal

Biljartvereniging
De Regenboog

Restaurant
De Regenboog

Eenmalige
activiteiten

Meer bewegen
voor ouderen

4.2.2 Voorzieningengebruik in Dronten

Om te weten te komen of ouderen gebruik maken van de voorzieningen is gebruik gemaakt van de door hen ingevulde vragenlijsten. In deze lijsten werd gevraagd van welke voorzieningen in het woonservicegebied zij gebruik maken en de frequentie hiervan. Tabel 2 geeft inzicht in het aantal voorzieningen waarvan per oudere gebruikt gemaakt wordt op basis van 118 respondenten. Hieruit blijkt dat bijna 60% van de ondervraagden gebruik maakt van geen enkele voorziening en dat een oudere in woonservicegebied de Regenboog hooguit gebruik maakt van 5 van de 10 voorzieningen met een haalfunctie. De betreffende voorzieningen zijn opgenomen in tabel 1 (ad. pagina 24, 25, 26). In tabel 3 wordt het aantal bezoeken per voorziening getoond op basis van 106 respondenten. Doordat niet alle vragenlijsten geheel ingevuld zijn, zijn de percentages valide. Dit wil zeggen dat het percentage is berekend op basis van alle ingevulde vragenlijsten. Ook uit tabel 3 blijkt dat er door veel ouderen nooit gebruik wordt gemaakt van de aanwezige voorzieningen en dat er zelfs voorzieningen zijn waar ouderen nog nooit van gehoord hebben.

Gebruik aantal voorzieningen	Percentage ouderen
0	59,3%
1	18,6%
2	13,6%
3	3,4%
4	1,7%
5	3,4%

Tabel 2 Het aantal voorzieningen waar een oudere gebruik van maakt

	Dagelijks	1 of meer keer per week	1 of meer keer per maand	Minder vaak	Nooit	Nooit van gehoord
Wijkplein	-	4,7%	6,6%	6,6%	71,7%	10,4%
Restaurant	-	-	7,5%	4,7%	83,0%	4,7%
Biljarten	-	0,9%	0,9%	0,9%	93,4%	3,8%
Denksportcentrum		5,7%	0,9%	0,9%	87,7%	4,7%
Eenmalige activiteiten	-	-	2,8%	15,1%	75,5%	6,6%
Tekenen en schilderen		1,9%	0,9%	-	97,2%	-
Bridge	-	2,8%	0,9%	-	95,3%	0,9%
Inloop activiteiten	-	2,8%	5,7%	4,7%	85,8%	0,9%
Open tafel	-	2,8%	0,9%	1,9%	91,5%	2,8%
Meer bewegen voor ouderen	-	4,7%	-	-	94,3%	0,9%

Tabel 3 Aantal bezoeken per voorziening in Dronten

Om nu te achterhalen hoe het komt dat er zo weinig gebruik gemaakt wordt van de voorzieningen is het voorzieningengebruik gekoppeld aan de kwetsbaarheid, bereikbaarheid en eenzaamheid van de ouderen Deze drie factoren kunnen namelijk van invloed zijn of ouderen van een voorziening gebruik willen dan wel kunnen maken. In tabel 4 zijn de uitkomsten zichtbaar. Kwetsbaarheid is in kaart gebracht aan de hand van de groepsindeling bij het afnemen van de vragenlijsten. Naarmate een persoon meer kwetsbaar is, is deze in een hogere groep ingedeeld. Bereikbaarheid kwam aan bod in de vragenlijsten, alleen werd hier met name gewezen op commerciële voorzieningen met een haalfunctie zoals de supermarkt, de bakker en het postkantoor. Toch was dit de vraag waaraan bereikbaarheid het beste getoetst kon worden omdat deze het meeste betrekking heeft op bereikbaarheid zoals bedoeld in dit onderzoek. Tot slot is eenzaamheid ook afgeleid uit een van de vragen uit de vragenlijst. De betreffende vraag ging over hoe de respondent het contact met andere mensen ervaart.

	Voorziening	Correlatiecoëfficiënt kwetsbaarheid	Correlatiecoëfficiënt bereikbaarheid	Correlatiecoëfficiënt eenzaamheid
Wijkplein de Regenboog	Ontmoetingen op het wijkplein	0,327 **	- 0,182*	- 0,490
	Restaurant	0,074	0,065	0,009
	Biljarten	0,073	0,015	- 0,030
	Denksportcentrum	0,049	0,130	- 0,116
	Eenmalige activiteiten	0,014	- 0,04	- 0,043
Voorzieningen de Meerpaal	Tekenen en schilderen	- 0,075	0,056	- 0,109
	Bridge	- 0,077	0,034	- 0,147
	Inloopactiviteiten	- 0,255**	0,158	- 0,011
	Open tafel	0,080	0,107	- 0,179
	Meer bewegen voor ouderen	- 0,009	0,068	- 0,069

** Correlatie is significant < 0.01 (1-tailed).
* Correlatie is significant < 0.05 (1-tailed).
* Correlatie is significant < 0.05 (2-tailed).

Tabel 4 Correlatietabel Dronten Samenhang voorzieningengebruik met kwetsbaarheid, bereikbaarheid en eenzaamheid

Tabel 4 wordt hier onder nader verklaard aan de hand van de drie factoren waarmee het gebruik van de voorziening gecorreleerd is.

Kwetsbaarheid

Met betrekking tot kwetsbaarheid is vooraf verondersteld dat hoe kwetsbaarder een oudere is, dus hoe hoger het cijfer naar de indeling per groep, hoe minder deze gebruik zal maken van een voorziening. Een kwetsbare oudere is tenslotte minder in staat om zich te verplaatsen. Zoals in de tabel te zien is, is de correlatiecoëfficiënt bij de voorzieningen in de Regenboog positief. Het lijkt er dus op dat een positieve correlatie duidt op een positieve samenhang. Dit wil dan zeggen dat naarmate een oudere meer kwetsbaar is, deze meer gebruik gaat maken van de voorzieningen in de Regenboog en minder gebruik gaat maken van de voorzieningen in de Meerpaal. Omdat de waarden niet significant zijn is dit een veronderstelling. Op basis van significantie kan dan ook uit de tabel geconcludeerd worden dat er geen verband is tussen de mate van kwetsbaarheid en het gebruik van de voorzieningen behalve voor zogenaamde spontane activiteiten zoals ontmoetingen op het wijkplein en inloopactiviteiten. Van de ontmoetingen op het wijkplein wordt juist meer gebruik gemaakt naarmate een oudere kwetsbaarder wordt, terwijl een oudere minder gebruik gaat maken van inloopactiviteiten. Het is opvallend dat zowel de ontmoetingen op het wijkplein als de inloopactiviteiten positief dan wel negatief correleren. Het wijkplein is gelegen in het hart van het woonservicegebied middenin het verzorgingstehuis de Regenboog. Omdat het wijkplein laagdrempelig is en niet gebonden aan openingstijden zou het kunnen zijn dat kwetsbare ouderen hier gemakkelijk gebruik van kunnen en willen maken. In de open ontmoetingsruimte zullen altijd wel mensen te vinden zijn waarmee een praatje gemaakt kan worden. Dit zal zowel bewoners trekken welke nog zelfstandig wonen als bewoners die in het verzorgingshuis wonen. Daarnaast kan het ook nog zo zijn dat het wijkplein gebruikt wordt als uitje. Zomaar even lekker buitenshuis een kopje koffie drinken op een relatief korte afstand van de eigen woning.

Een volgende significante correlatie is te vinden bij open inloopactiviteiten in de Meerpaal, maar deze correlatie is negatief. Dit wil dus zeggen dat hoe kwetsbaarder een oudere wordt, hoe minder deze gebruik gaat maken van deze voorziening. Ook hiervoor kan een mogelijke verklaring worden geformuleerd. Open inloopactiviteiten zijn namelijk vaak gericht op een eenmalige kennismaking met een

lopende cursus of andere activiteit waaraan ouderen vrijblijvend deel kunnen nemen. Hierbij valt te denken aan een middag schilderen of kaarten. Hoe kwetsbaarder een oudere wordt, hoe moeilijker deze zich zal kunnen aansluiten bij een clubje. De oudere is waarschijnlijk steeds moeilijker in staat om elke week aanwezig te kunnen zijn bij de activiteit. Om deze reden zullen deze bewoners minder van de gelegenheid gebruik maken om zich aan te sluiten bij deze wekelijkse activiteiten. De overige correlaties zijn niet significant wat wil zeggen dat er geen directe samenhang is tussen de voorziening en de mate van kwetsbaarheid. Wat wel opvallend is, zijn de positieve correlaties bij de voorzieningen in de Regenboog en de veelal negatieve correlaties bij de voorziening in de Meerpaal. Dit duidt erop dat hoe minder kwetsbaar een oudere is, hoe meer deze in verhouding gebruikt maakt van de voorzieningen in de Meerpaal dan wanneer een oudere kwetsbaarder wordt. Een kwetsbare oudere zou dan meer gebruik maken van de voorzieningen in de Regenboog. Hoewel beide centra openbaar toegankelijk zijn kunnen er wel verschillen aangebracht worden welke deze bevindingen kunnen onderbouwen. Zo zijn de voorzieningen in de Regenboog gevestigd in het verzorgingscentrum en is de Meerpaal vooral een cultuurcentrum. Een verzorgingshuis heeft natuurlijk ook een sterkere relatie met oudere mensen dan een cultuurcentrum waar mensen van meer verschillende leeftijden samen komen. Dit kan voor de vitale ouderen een reden zijn om zich nog niet te willen associëren met zogenoemde bejaarden, waardoor zij nog geen gebruik willen maken van de voorzieningen die gevestigd zijn in het verzorgingshuis. Voor kwetsbare ouderen kan het cultuurcentrum juist te druk zijn doordat er veel verschillende leeftijden en activiteiten op een plek bijeen komen. Zij zullen liever de rust opzoeken waardoor zij zich naar alle waarschijnlijkheid meer op hun plek voelen in de Regenboog.

Bereikbaarheid

In het volgende deel van de tabel is gekeken naar de bereikbaarheid van de voorzieningen en de eenzaamheid van ouderen. Wanneer de bereikbaarheid niet goed is, zou dat kunnen verklaren waarom ouderen geen gebruik maken van de voorzieningen. Bij het uitvoeren van de berekeningen is door de onderzoeker vooraf geen hypothese gesteld. De positieve correlaties betekenen dat als het voorzieningengebruik hoog scoort, de bereikbaarheid ook hoog scoort. Kijkend naar de vragenlijst wil dit zeggen dat een hoge score van het voorzieningengebruik betekent dat er weinig gebruik van wordt gemaakt. Dit gaat samen met een hoge score bij bereikbaarheid wat wil zeggen dat de bereikbaarheid slecht is (zie bijlage 1). In de kolom met correlatiecoëfficiënten van bereikbaarheid is één significante waarde te vinden. Dit gaat om een negatieve significante correlatie tussen ontmoetingen op het wijkplein en de bereikbaarheid wat erop wijst dat een afnemende bereikbaarheid niet ten koste gaat van de gebruikersintensiteit. Dit wil dus zeggen dat ouderen nog steeds wel gebruik willen blijven maken van deze voorziening ook al zou de bereikbaarheid verslechteren. Dat ouderen graag gebruik maken van deze voorziening is wel te verklaren. Ontmoetingen op het wijkplein in de Regenboog zijn waarschijnlijk heel laagdrempelig. Een oudere kan daar ten alle tijden een kopje koffie gaan drinken. Omdat de voorziening in het verzorgingshuis zit, zullen ook veel bewoners hiervan gebruik maken. Ouderen hebben op deze manier op een ongedwongen manier sneller en onverwachts contact met elkaar. Zoals aan de scores in de tabel is te zien heeft de bereikbaarheid nauwelijks tot geen invloed op het gebruik van de overige voorzieningen.

Het is vrij logisch dat de gebruikersintensiteit achteruit gaat als een voorziening niet goed bereikbaar is. Zeker bij oudere mensen die toch vaak al slechter ter been zijn is het belangrijk dat de voorziening op een minimale afstand bereikbaar is. Ook goede en veilige looproutes zijn hierbij van belang. Naast de negatieve correlatie van het wijkplein correleert ook de voorziening eenmalige activiteiten negatief. Deze uitkomst is niet significant waardoor er niet gesproken mag worden over een samenhang tussen deze factoren. Bovendien is de negatieve correlatie ook maar minimaal waardoor deze vrijwel verwaarloosd kan worden. Er zijn geen noemenswaardige verschillen te noemen tussen de Regenboog en de Meerpaal. Beide scoren zo ongeveer gelijk op bereikbaarheid. Aangezien beide centra dienen als middelpunt in de wijk kan hierover gezegd worden dat zij aan elkaar gelijk zijn qua bereikbaarheid. Vanuit de kwalitatieve dataverzameling mag verondersteld worden dat het goed gesteld is met de bereikbaarheid van de voorzieningen in de wijk. Het is belangrijk bij bereikbaarheid nogmaals te vermelden dat de vragenlijst

niet direct ingaat op de voorzieningen bedoeld zoals in dit onderzoek, vandaar dat de uitkomst niet geheel representatief is.

Eenzaamheid

In de laatste kolom is eenzaamheid in verband gebracht met het gebruik van voorzieningen. Hoe ouder mensen worden hoe vaker zij zich wellicht eenzaam voelen door bijvoorbeeld het verlies van de partner, familie en vrienden. Daarnaast zijn ouderen vaak minder mobiel waardoor zij minder snel in staat zijn om bekenden te kunnen bezoeken. Eenzaamheid kan er voor zorgen dat ouderen zich slechter voelen als zij eenzaamheid ervaren. Sociale voorzieningen kunnen eraan bijdragen dat ouderen minder sociaal geïsoleerd raken. Bij het toetsen van eenzaamheid is door de onderzoeker wederom geen gebruik gemaakt van een hypothese. In de kolom over eenzaamheid zijn veel negatieve waarden te vinden. Kijkend naar de vragenlijsten (zij bijlage, vraag 48) wil dit zeggen dat als er een hoge waarde rondom eenzaamheid wordt gescoord, mensen voelen zich eenzaam, er een lage waarde bij de voorzieningen wordt gescoord. Hoe lager de score bij voorzieningen, hoe vaker een respondent gebruik maakt van de voorziening. Dit geeft aan dat iemand die een hoge score toekent aan eenzaamheid vaker een voorziening bezoekt dan iemand die zich niet eenzaam voelt. Deze mensen willen waarschijnlijk liever niet alleen zitten waardoor zij wel de deur uit moeten om met anderen in contact te komen. Het is dan makkelijk om gebruik te maken van een voorziening. Op deze manier hebben de betreffende ouderen een leuke tijdsbesteding en wordt het sociale wereld niet te klein. Uit de tabel is af te leiden dat er geen enkele significante waarde is. Bovendien zijn er ook geen echte hoge waarden uitgekomen. Dit geeft aan dat er bij geen een voorziening samenhang is tussen eenzaamheid en het gebruik van een bepaalde voorzieningen. Blijkbaar wordt eenzaamheid wel ervaren maar wil men geen gebruik maken van de aanwezige voorzieningen. Eenzaamheid van ouderen speelt dus geen rol bij de intensiteit van voorzieningen met een haalfunctie. Deze geeft nogmaals weer dat ouderen in het algemeen weinig gebruik maken. Het aanbod sluit niet aan bij de vraag.

4.3 Woonservicegebied Hoge Vucht Breda

Net als voor Dronten volgt ook hier een beschrijving van het woonservicegebied. Deze keer wordt woonservicegebied Hoge Vucht in Breda beschreven vanwege de kwalitatieve dataverzameling daar waarna eveneens de onderzoeksresultaten gepresenteerd worden.

4.3.1 Het woonservicegebied en de voorzieningen

Breda is gelegen in de provincie Noord-Brabant. De gehele stad is opgedeeld in 15 woonservicegebieden waarvan Hoge Vucht er één is. Dit woonservicegebied telt ongeveer 15.000 inwoners waaronder veel ouderen en allochtone gezinnen met kinderen. Hoge Vucht is opgedeeld in de buurten Geeren Noord, Geeren Zuid, Wisselaar en Biesdonk. Het gebied bestaat uit 4 buurten doordat het door hoofdwegen van elkaar gescheiden wordt. Uit eerder onderzoek is gebleken dat Hoge Vucht negatief scoort als geschikt woonmilieu voor ouderen. Zo is er nog te weinig samenhang tussen zorg en welzijn, is er een tekort aan specifieke ouderenwoningen en zijn er tekorten op het gebied van leefbaarheid en veiligheid. Als er gekeken wordt naar de aanwezigheid van basisvoorzieningen en het aanbod van aanpasbare woonvormen wordt er wel goed gescoord (SEV, 2010).
Hoge Vucht is gepland volgens het STAGG-model. Belangrijke spelers bij de ontwikkeling van het gebied zijn de gemeente Breda en de drie woningcorporaties in de gemeente. Zij hebben samen afspraken vastgelegd voor de aanpak van de wijk. Deze partijen werken veel samen met zorginstellingen, bewonersorganisaties en welzijnsorganisaties. Het is opmerkelijk dat de centrale punten in deze wijk de winkelvoorzieningen voor dagelijkse levensbehoeften zijn en niet de zorgcentra. De gedachten hierachter was dat de zorg- en dienstverlening zich wel zouden gaan vestigen nabij de winkelcentra. In het gehele gebied zijn meerdere verzorgingstehuizen dan wel recreatiecentra gevestigd. Zo is er vlakbij winkelcentrum Moerwijk zorgcentrum Vuchterhage gevestigd. In dit zorgcentrum zijn voor (wijk)bewoners verschillende diensten met een haalfunctie aanwezig zoals een eetpunt, een internetcafé, dagverzorging en een wekelijks recreatiearrangement (Hoge Vucht, N.D). Het winkelcentrum en verzorgingshuis zullen de komende jaren opgeknapt worden waarna beide centra moeten dienen als hart van de wijk. Naast Vuchterhage zijn zorgsatelliet Gerrit Rietveldhuis en verzorgingshuis Raffy in de wijk gevestigd. In verzorgingshuis Raffy wonen voornamelijk ouderen met een Molukse of Indische afkomst. Voor de komende jaren staat de realisatie van een zorgkruispunt gepland met de nodige haal- en brengfuncties. Daarnaast komt er in elke buurt in Hoge Vucht een kleiner steunpunt. In het onderstaande figuur worden eveneens de voorzieningen met een haalfunctie in kaart gebracht. Op deze kaart is aangeven welke voorzieningen gevestigd zijn in de betreffende verzorgingscentra. Hierdoor ontstaat een completer beeld van voorzieningen met een haalfunctie in Hoge Vucht.

Activiteiten Vuchterhage

Eetpunt Vuchterhage

Ontmoetingen weekmarkt/ winkelcentrum

Internetcafé Vuchterhage

Figuur 5 Voorzieningen in Breda

Gerrit Rietveldhuis open activiteiten

Eetpunt Gerrit Rietveldhuis

Dagactiviteiten

4.3.2 Het voorzieningengebruik in Breda

Net als bij Dronten wordt voor Breda geanalyseerd hoe het staat met het gebruik van de voorzieningen. Zoals aangegeven is het SEV-experiment een erg groot landelijk project. Door een onbekende fout is er dan ook iets mis gegaan met de dataverzameling in Breda. Het triage-instrument, de vragenlijsten, bestaat uit 3 delen. Studenten die bij de ouderen in Hoge Vucht langs gegaan zijn hebben vaak maar 1 of 2 van deze delen voorgelegd aan de ouderen in plaats van alle 3. Om deze redenen zijn er tot op het moment van schrijven van deze paragraaf nog maar weinig volledig ingevulde vragenlijsten. Omdat vaststond dat het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek zou plaatsvinden in Breda is toch besloten de kwantitatieve data die beschikbaar is mee te nemen in plaats van te kiezen voor een ander woonservicegebied. Onderstaande uitkomsten geven dus een minder representatief beeld dan de uitkomsten van Dronten. Kijkend naar tabel 5 en het bijbehorende voorzieningengebruik lijken de resultaten overeen te gaan komen met de resultaten uit Dronten. Om deze reden zal het kwalitatieve gedeelte in Breda vooral bedoeld zijn om het kwantitatieve gedeelte uit Dronten te ondersteunen.

	Dagelijks	1 of meer keer per week	1 of meer keer per maand	Minder vaak	Nooit	Nooit van gehoord
Wijkrestaurant	-	3,1%	-	3,1%	90,6%	3,1%
Steunpunt SOB	-	9,4 %	3,1%	9,4%	68,8%	9,4%
Activiteiten	-	3,1%	-	-	90,6%	6,2%
Internetcafé	-	-	-	-	96,9%	3,1%
Inloopcentrum Hoge Vucht	-	-	3,1%	9,4%	78,1%	9,4%

Tabel 5 Aantal bezoeken per voorziening in Breda

Tabel 5 is gebaseerd op 32 respondenten en de percentages zijn wederom berekend op basis van het aantal volledig ingevulde vragenlijsten, de zogenaamde valide percentages. Net als in Dronten blijkt hieruit dat weinig ouderen gebruik maken van de voorzieningen. Het slechtste wordt toch wel gescoord bij het internetcafé, hiervan wordt nooit gebruik gemaakt door de ondervraagden.

Omdat het aantal van 32 respondenten in Breda nog niet heel representatief is, is ervoor gekozen om de correlatietabel en de frequentietabel van het aantal voorzieningen dat een ouder gebruikt achterwege te laten. Dit kan een vertekend beeld geven van de werkelijkheid. In plaats daarvan zullen de factoren kwetsbaarheid, bereikbaarheid en eenzaamheid verklaard worden op basis van de kwalitatieve dataverzameling.

In totaal zijn er 6 ouderen geïnterviewd in Breda. 4 daarvan komen uit groep 2 en 2 respondenten zijn ingedeeld in groep 3. Dit betekent dat de respondenten uit groep 3 redelijk kwetsbaar zijn. Naar de mening van de onderzoeker waren zij allemaal, zowel in groep 2 als groep 3 nog vrij zelfstandig en veelal onafhankelijk van zorg en andere hulpdiensten. Omdat deze mensen nog vrij onafhankelijk zijn, kunnen zij als zij willen makkelijk gebruik van de voorzieningen, vandaar dat hun belevingen een goed uitgangspunt kunnen zijn als onderbouwing voor de volgende data-analyse. De respondenten is toevertrouwd dat de verzamelde informatie anoniem verwerkt wordt. Om deze reden is het dan ook niet mogelijk om een specifieke bronvermelding toe te voegen.

Kwetsbaarheid

Uit het kwantitatieve gedeelte bleek dat er geen rechtstreeks verband is tussen de mate van kwetsbaarheid en het gebruik van de voorzieningen, behalve bij eenmalige activiteiten en ontmoetingen. De geïnterviewde ouderen in Breda hadden op het moment van interviewen allen nog een relatief goede gezondheid. Zij waren in beperkte mate kwetsbaar. Zo hadden geïnterviewde 1 en 5 rugklachten, geïnterviewde 2 een verhoogde bloeddruk, geïnterviewde 3 reuma en een heupprothese, geïnterviewde 4

een knieprothese en tot slot leed geïnterviewde 6 aan parkinson en prostaatkanker. Al deze klachten mogen zeker niet worden weggecijferd maar doordat de ouderen de klachten serieus nemen kunnen zij allemaal goed omgaan met hun beperking en zijn zij onafhankelijk van zorg aan huis.

Tijdens het interview is hen gevraagd of zij gebruik maken van de aanwezige voorzieningen in de wijk en wat hiervan de reden is. Hieruit is gebleken dat geen enkele geïnterviewde gebruik maakt van de voorzieningen uit de vragenlijst. Geïnterviewde 1 reageerde als volgt: *"Weet je wat het is. Dat moet je allemaal van te voren afspreken, dat moet je allemaal vastleggen en dat doe ik niet graag. Dat doe ik niet graag. Ik moet gewoon opgeven, ik doe nou graag kaarten dus ik ga nou kaarten. Ik doe nou dit graag, dan wil ik dat doen"*. De volgende quote komt uit het 3e interview: *"Er zijn nog wel activiteiten maar die zijn overdag maar ja daar heb ik tot op heden geen interesse in"*. Geïnterviewde 4 had de volgende mening: *"O er zijn clubhuizen genoeg en van die dingen. Nou daar gaan wij niet naartoe, daar zitten ze meer te roddelen dan … Nee hoor, wij hebben zelf nog onze eigen bedoelingen".* Ook toen tijdens interview 6 aan de respondent gevraagd werd of deze geen interesse had aan afleiding buiten de deur, volgde dit antwoord: *"Nee, dat heb ik nooit geambieerd"*. Aan geïnterviewde 2 werd gevraagd of deze deelnam aan georganiseerde activiteiten waarop werd geantwoord: *"Nou er wordt niet veel georganiseerd. Ik zit in het bestuur van een bewonersbelangenvereniging maar daar gaat bijna niks vanuit, nee".* De 5e respondent gaf aan een tijd bij een eetpunt gegeten te hebben. Hierover vertelde hij het volgende: *"Nee dat vind ik dus maar niks en die steunpunten. Ja dat zijn ook die eetpunten he, nou daar kom ik ook niet. Dat heb ik eens heel even gedaan maar dat vond ik verschrikkelijk. Nee daar kom ik echt niet meer "*.

Zoals blijkt sluiten de voorzieningen (nog) niet aan bij de behoeften van de ouderen. Een mogelijke verklaring is dat 5 van de 6 respondenten samenleven met een partner. Doordat zij allen nog vitaal en vrij van zorg aan huis zijn, kunnen zij zich nog makkelijk kunnen verplaatsen. De respondenten brengen vooral tijd door met vrienden, familie en andere bekenden. De activiteiten die zij ondernemen vinden plaats buiten de wijk of zijn met een zelf samengesteld gezelschap. Hun kwetsbaarheid is beperkt waardoor zij nog niet aangewezen zijn op de voorzieningen en activiteiten die georganiseerd worden in de wijk. Wanneer de kwetsbaarheid toeneemt en de behoefte naar sociale contacten blijft, zullen zij meer zijn aangewezen op de voorzieningen. Echter, de antwoorden van de respondenten wijzen erop dat als hun kwetsbaarheid toeneemt zij nog steeds geen gebruik zullen maken van de voorzieningen omdat zij geen behoeften hebben om op een dergelijke manier in contact te komen met andere ouderen. Dit geeft aan dat eenzaamheid van ouderen weinig invloed zal hebben op het gebruik van sociale voorzieningen.

De uitkomsten over Dronten gaven aan dat er een negatieve samenhang is tussen de inloopactiviteiten en kwetsbare ouderen. Er werd verondersteld dat kwetsbare ouderen minder graag gebruik maken van dit soort activiteiten omdat het voor hen waarschijnlijk niet meer haalbaar is om wekelijks deel te nemen aan een activiteit. Deze veronderstelling kan niet ondersteunt worden met de kwalitatieve gegevens omdat de ouderen in Breda nog niet dermate kwetsbaar zijn dat zij om die reden niet deel zouden nemen aan inloopactiviteiten.

Bereikbaarheid

Volgens de geanalyseerde gegevens over Dronten heeft bereikbaarheid geen invloed op de gebruikersintensiteit van de voorzieningen. Tijdens de interviews in Breda kwam de bereikbaarheid van de voorzieningen aan bod. De ouderen uit groep 2 en 3 gaven aan dat de voorzieningen goed en veilig te bereiken zijn. Er werd gevraagd hoe het gesteld is met de looproutes en de bereikbaarheid van de voorzieningen. Geïnterviewde 1 gaf het volgende antwoord: *"Ja die zijn goed bereikbaar. We hebben hier het winkelcentrum vlakbij, de huisarts vlakbij, apotheek vlakbij. Dat is allemaal goed geregeld". "Allemaal afritjes en opritjes, nee dat is allemaal goed geregeld"*. Geïnterviewde 3 antwoordde: *" Het is goed begaanbaar en de laatste weken, je hebt al van die afloopritjes ja, en de laatste weken zijn ze er nog bij aan het doen. Dus echt van, nou daar is er geen en daar is er geen… Dus dat is, het is voor mij goed begaanbaar."* Aan geïnterviewde 4 werd gevraagd of de nodige voorzieningen allemaal in de buurt zitten als men iets mankeert. Daarop werd geantwoord: "*Ja, want dat zit bij de winkels, en de apotheek ook dus. Nee dat zit allemaal op loopafstand zeg maar" .* Geïnterviewde 6 gaf aan dat het fijn wonen is in Hoge Vucht omdat alles goed bereikbaar is. "*Nou dat alles goed bereikbaar is. De apotheek is goed bereikbaar,*

het winkelcentrum is goed bereikbaar. Dat is … en dan komt hierachter, hierachter komt waarschijnlijk weer winkels vlakbij. Dus dat is… nee dat is prima". Zoals blijkt is het goed gesteld met de bereikbaarheid van de voorzieningen in Breda. Het is opvallend dat bijna alle respondenten verwijzen naar het winkelcentrum en zorgvoorzieningen en niet naar de sociale voorzieningen als hen gevraagd wordt naar de voorzieningen. Hieruit blijkt dus eveneens dat zij hier geen gebruik van maken. Eerder al is aangegeven dat de winkels in Breda aangewezen zijn als centrale punten met de gedachten dat de zorgvoorzieningen zich hier ook zouden gaan vestigen. Alle respondenten geven aan dat de winkels goed bereikbaar zijn waardoor er vanuit gegaan mag worden dat de omliggende voorzieningen dan ook goed bereikbaar zijn. Een goede bereikbaarheid heeft dus geen invloed op de gebruikersintensiteit want zoals blijkt zijn de voorzieningen in Breda goed bereikbaar maar niemand maakt er gebruik van. Als ouderen dus geen behoeften hebben aan het soort voorzieningen, zullen zij er geen gebruik van maken.

Eenzaamheid

Zoals in het kwantitatieve gedeelte is aangegeven zal een oudere die zich eenzaam voelt meer gebruik maken van sociale voorzieningen, dan iemand die zich niet eenzaam voelt. De geïnterviewde ouderen in Breda maken allen geen gebruik van de voorzieningen wat volgens deze veronderstelling aangeeft dat zij zich niet eenzaam voelen. Aan de hand van de volgende quotes wordt dit bevestigd. Aan geïnterviewde 1 werd gevraagd met wie deze zoal contact had en ik welke situaties: "*Met de familie, visite, gewoon gezellig. Er is een stel bij, daar doen we altijd mee yahtzee-en. In de pot, he. En daar van de pot gaan we uit eten, of we gaan ergens naartoe en al die flauwekul meer".* Geïnterviewde 2 heeft van allerlei bezigheden: *"Op maandag gaan we meestal 's morgens naar de kinderboerderij en daar doen we dus het onderhoud van de vierseizoenentuin. Dat doe ik meestal bijna alleen en dan 's middags heb ik meestal, dat is nou gestopt, een kookclub. En uhm, de kookclub is 13, zijn we met z'n 13e, het ongeluksgetal, maar het bevalt nog steeds goed. Ja donderdags gaan we dus eerst naar de yoga 's morgens en dan ga ik naar 'Kijk op kunst' en dan 's middags was, … ja 's middags hadden we dan eigenlijk niks nee".* Geïnterviewde 3 benadrukte heel duidelijk dat zij niet eenzaam is: "*Of we gaan naar het winkelcentrum en we drinken daar een kop koffie. Want we kunnen wel zeggen: Ja we hebben thuis toch ook een hele kan koffie. Nee gewoon voor de gezelligheid. En dan komen we toch altijd wel iemand tegen, ook om zo even een praatje te maken. Nee contactarm zijn we echt niet. Nee daar zorgen we wel voor, daar zorgen we wel voor*". Geïnterviewde 5 voelt zich wel eens eenzaam. Deze man maakt weliswaar geen gebruik van de sociale voorzieningen uit de vragenlijst maar van een meer commerciële voorziening om maar niet alleen te hoeven zijn. *" Ja dat is om andere mensen tegen te komen, ik heb een gruwelijke hekel aan alleen zitten. Ja. En ik zit meestal alleen dus ja dan ben ik blij dat ik ergens naartoe kan".* Respondent 6 gaf aan dat de bewonerssamenstelling in de loop der jaren in de wijk veranderd is. Over de sociale contacten zei deze het volgende: "*Uuh ja, die hebben we vooral buiten de wijk. Ja we hebben nog wel sociale contacten. Het is vooral mijn vrouw die de sociale contacten heeft. Ik ben niet zo van… nee. [U heeft daar niet zo'n behoefte aan?] Nee inderdaad".* Alle uitspraken wijzen erop dat deze mensen nog genoeg mogelijkheden hebben om in contact te komen met anderen vandaar dat zij geen gebruik maken van de sociale voorzieningen. Bovendien zullen zij zich met een partner om hen heen minder snel eenzaam voelen. Op het moment dat iemand minder contacten heeft blijkt dat deze wel behoefte heeft om met anderen in contact te komen. Er wordt dan geen gebruik gemaakt van de sociale voorzieningen wat erop kan wijzen dat een oudere hier geen gebruik van wil maken, of dat de deze niet bekend is met de voorziening. Wanneer dit laatste het geval is, is het belangrijk de aanwezigheid van de voorziening bij bewoners kenbaar te maken. Op basis van bovenstaande uitkomsten kan gesteld worden dat er samenhang is tussen het ervaren van eenzaamheid en het contact met anderen, maar dat dit niet in verband kan worden gebracht met toenemend gebruik van sociale voorzieningen.

4.3.3 De vraagpatronen-analyse

Zoals gezegd kunnen door middel van de narratieve methode vraagpatronen inzichtelijk worden. Doordat de interviews gecodeerd zijn aan de hand van het codeerformat (bijlage 3) en deze vervolgens geanalyseerd zijn, kunnen er nu uitspraken gedaan worden over de sociale contacten en het voorzieningengebruik van de respondenten in Breda. De onderzoeker heeft bij het analyseren gekeken

naar de onderwerpen; sociale relaties, gemeenschapsactiviteiten, culturele voorzieningen en bereikbaarheid. Daarnaast is gekeken vanuit welk perspectief de geïnterviewde vertelde. Door de interviews is met name het behoeftepatroon van de ouderen inzichtelijk geworden.
Het perspectief waarin de respondenten voornamelijk hun verhaal deden was het ik-perspectief. Op het moment dat er over 'we' werd gesproken had dit veelal betrekking op henzelf en hun partner. Doordat het ik-perspectief de overhand had, kan goed in beeld gebracht worden hoe ouderen nou daadwerkelijk tegenover de voorzieningen in de wijk staan. Wat betreft de hiervoor genoemde onderwerpen kan het volgende gezegd worden: Alle respondenten hebben nog voldoende sociale relaties waardoor zij geen gevoel van eenzaamheid ervaren. Dit komt met name doordat zij bijna allemaal nog samenleven met een partner en vrij veel contact hebben met familie, vrienden en bekenden. De ouderen ervaren weliswaar ouderdomsklachten maar hierdoor worden zij niet beperkt in hun dagelijkse bezigheden. Opvallend is dat alle respondenten geen intensief contact hadden met hun buren. Volgens eigen zeggen is dit contact wel meer geweest, maar doordat de afgelopen jaren veel buitenlanders in de wijk zijn komen wonen is dit contact veranderd. Dit werd door de meeste ouderen wel als negatief ervaren. De behoefte naar georganiseerde gemeenschappelijke activiteiten was bij geen van de respondenten aanwezig . Allen hebben nog voldoende relaties waardoor zij (nog) geen gebruik willen maken van sociale voorzieningen. Zij zijn liever niet gebonden aan tijden en personen, maar delen liever naar eigen behoefte hun vrije tijd in. Ook van culturele voorzieningen zoals bijvoorbeeld de bibliotheek werd geen gebruik gemaakt. Tot slot is elke respondent zeer tevreden over de bereikbaarheid van de voorzieningen in het woonservicegebied. De voorzieningen zijn goed en veilig bereikbaar. Hiermee bedoelen zij voornamelijk de winkelvoorzieningen maar gezien het feit dat deze bij de zorgvoorzieningen gelegen zijn wordt aangenomen dat deze eveneens goed bereikbaar zijn. Als de uitkomsten van de verschillende vragenpatronen met elkaar in verband gebracht worden kan het volgende worden geconcludeerd.

De geïnterviewden in Hoge Vucht zijn nog zodanig vitaal dat zij geen behoefte hebben om gebruik te maken van de sociale voorzieningen in de wijk. Dit komt omdat zij nog genoeg bekenden om hen heen hebben en daarom geen behoefte hebben aan activiteiten met andere bewoners uit de wijk. Aangezien het burencontact beperkt is kan dit erop wijzen dat er weinig sociale cohesie in de wijk is waardoor mensen de voorzieningen niet graag bezoeken. Het winkelcentrum wordt daarentegen erg gewaardeerd en is dan ook een plek waar de respondenten wel graag naartoe gaan. De bereikbaarheid hiervan is goed, evenals de bereikbaarheid van de omliggende zorgvoorzieningen.

5. Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag van dit onderzoek welke in eerdere hoofdstukken al geformuleerd is:

> *Sluiten de sociale voorzieningen in woonservicegebieden aan bij de behoefte van ouderen en hoe kunnen deze voorzieningen zo optimaal mogelijk gepland worden?*

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende deelvragen opgesteld:

- Wat valt, in dit onderzoek, onder sociale voorzieningen?
- Welke uitgangspunten hanteren planners van woonservicegebieden bij het plannen van sociale voorzieningen en in hoeverre sluiten deze aan bij de inzichten uit de planningtheorie?
- Welke sociale voorzieningen zijn in woonservicegebieden veelal aanwezig en sluit de aanwezigheid hiervan voldoende aan bij de (sociale) behoeften van bewoners?
- Wat is nodig om sociale voorzieningen in woonservicegebieden zo optimaal mogelijk te plannen?

De hoofdvraag en de deelvragen worden in de conclusies beantwoord.

5.1 Conclusies

Het belangrijkste doel van het onderzoek was om na te gaan of de sociale voorzieningen in de woonservicegebieden goed gepland worden aan de hand van toetsing van het gebruik, de bereikbaarheid en de aansluiting van de behoeften bij ouderen. De conclusies moeten duidelijk maken hoe het ervoor staat met de sociale voorzieningen. In hoofdstuk 1 is de definitie van de sociale voorzieningen zoals deze bedoeld worden in dit onderzoek gegeven. Om tot deze definitie te komen is eerst het STAGG-model uitgelegd, een veelgebruikt planningsmodel bij woonservicegebieden. Dit model maakt onderscheid in de aard van verschillende diensten die geboden worden in deze gebieden. Sociale voorzieningen vallen onder de haalfuncties; diensten waarvan mensen gebruik kunnen maken als ze de woning verlaten.

Een woonservicegebied is extra ingericht op zorg waardoor er vanuit gegaan mag worden dat de zorginstellingen onderling hun werk goed doen en de brengfuncties naar behoren volbrengen. Over de haalfuncties was nog niet veel bekend, vandaar dat hier onderzoek naar gedaan is. Deelvraag 2 maakt inzichtelijk welke uitgangspunten planners hanteren om voorzieningen te plannen in een woonservicegebied en of deze aansluiten bij de theorie. Hieruit blijkt dat met name centraliteit een belangrijk aspect is wat is meegenomen vanuit de theorie van Christaller. Voorzieningen worden op een centrale plek in de wijk gepland zodat de meeste ouderen hier gebruik van kunnen maken. Daaromheen wordt een hiërarchie aangebracht zodat ouderen dichter bij de voorzieningen kunnen wonen naarmate zij meer zorg nodig hebben. De theorie van Jane Jacobs geeft aan dat mensen graag het heft in eigen hand nemen wat betreft de ontwikkeling van de wijk. Daarom is het belangrijk dat er genoeg open ruimte is in de wijk, waar mensen met elkaar in contact kunnen komen. In de praktijk blijkt dat er niet goed nagedacht wordt over de planning van voorzieningen. Bij het plannen van de woonservicegebieden ontbreekt soms dan ook enige visie waardoor er vanuit gegaan wordt dat alles vanzelfsprekend goed verloopt. Hiermee kan gelijk deelvraag 3 beantwoord worden. De voorzieningen die veelal in woonservicegebieden aanwezig zijn, zijn voornamelijk eetpunten en eenmalige en wekelijkse activiteiten. Vanwege ontbrekende lokale kennis kan niet gezegd worden in wat voor soort gebouwen de voorzieningen gevestigd zijn maar kijkend naar de benamingen zijn het veelal verzorgingshuizen en culturele centra waar ze te vinden zijn. Kijkend naar de gebruikersintensiteit van de voorzieningen blijkt dat het aanbod niet aansluit bij de behoefte van bewoners. Ouderen hebben in dit onderzoek dikwijls aangegeven *nooit* van voorzieningen gebruik te maken ondanks dat deze goed bereikbaar zijn. In de interviews gaven zij aan veel vrije tijd door te brengen met familie en kennissen waardoor zij nog niet aangewezen zijn op de voorzieningen. Hieruit blijkt dat de voorzieningen gepland zijn zonder na te gaan of

ouderen graag gebruik maken van dergelijke voorzieningen. Het is niet vanzelfsprekend dat als een voorziening aanwezig is een oudere hiervan ook gebruik maakt. Voor planners is het wel degelijk belangrijk om in te spelen op de behoeften van ouderen. Uit alle data blijkt dat ouderen wel gesteld zijn op niet geplande ontmoetingen. Het is dus belangrijk om ontmoetingsplekken in de wijk in te plannen waar de kans op spontane ontmoetingen vergroot wordt.

De laatste deelvraag, deelvraag 4, geeft antwoord op de vraag wat nodig is om voorzieningen zo optimaal mogelijk te plannen. Dit kan bereikt worden door rekening te houden met de locatie. Kijkend naar Dronten blijkt het belangrijk te zijn waar een voorziening gevestigd is. Uit de gegevens blijkt dat hoe kwetsbaarder een oudere wordt, vaak gaat dit samen met de leeftijd, hoe meer deze gebruik maakt van voorzieningen in het verzorgingshuis. Vitale ouderen maken daarentegen meer gebruik van de activiteiten in het culturele centrum. Ontwikkelaars zouden dus moeten kijken naar de locatie en de bijbehorende doelgroep waarvoor de voorzieningen aangeboden wordt. De locatie blijkt ook in woonservicegebied Hoge Vucht belangrijk te zijn. De winkelvoorzieningen in de wijk zijn aangewezen als de centrale punten in de wijk met de gedachten dat zorg- en dienstverlening zich hier rondom heen zouden vestigen. Er wordt momenteel weinig gebruik gemaakt van de voorzieningen terwijl de bereikbaarheid van het winkelcentrum en dus van de omliggende voorzieningen wel goed is. Hieruit blijkt dus dat de locatie van de voorzieningen niet goed is gekozen. Deze voorzieningen dienen gelegen te zijn in of rondom verzorgingshuizen zodat kwetsbare ouderen hiervoor geen grote afstand hoeven af te leggen.

Tot slot zal nu de hoofdvraag van het gehele onderzoek beantwoord worden. Zoals is gebleken sluiten de sociale voorzieningen in woonservicegebieden niet voldoende aan bij de behoeften van de oudere bewoners. Er wordt weinig gebruik gemaakt van de aanwezige sociale voorzieningen doordat het aanbod niet aantrekkelijk genoeg is om hier hun vrije tijd te besteden. Veel van hen gaven aan deze vrije tijd naar eigen invulling te besteden met vrienden en bekenden. De activiteiten die georganiseerd worden passen niet bij de interesse van de ouderen. Om voorzieningen zo optimaal mogelijk te plannen is het belangrijk vooraf goed bedachte plannen te presenteren. Hierbij moet aandacht worden besteed aan de locatie van een voorzieningen. Deze zal op een centrale plek gepland moeten worden. De voorzieningen moeten een middelpunt vormen waar rondom heen zorgvoorzieningen en – woningen zijn waardoor zowel kwetsbare als vitale ouderen de voorziening goed kunnen bereiken. Er moet een lage drempelwaarde zijn zodat er een grote toegankelijkheid is. Daarnaast is het belangrijk de behoeften van ouderen mee te nemen bij het plannen zodat op voorhand inzichtelijk is van wat voor soort activiteiten ouderen graag gebruik maken. Als de bereikbaarheid goed is en de voorzieningen aansluiten bij de behoeften van ouderen zullen zij graag gebruik maken van de sociale voorzieningen en zullen deze ook echt dienen als sociale ontmoetingsplek. Hiermee zal de gebruikersintensiteit hoger uitkomen dat wat deze momenteel is.

5.2 Aanbevelingen

Woonservicegebieden moeten ervoor zorgen dat ouderen op een prettige manier langer zelfstandig kunnen wonen. Sociale voorzieningen kunnen hieraan bijdragen. Uit dit onderzoek is gebleken dat op dit moment het voorzieningenaanbod niet aansluit bij de behoeften van bewoners waardoor zij geen gebruik maken van de aanwezige voorzieningen in de wijk. In deze paragraaf volgen een aantal aanbevelingen die ervoor zouden kunnen zorgen dat het ouderen meer gebruik gaan maken van sociale voorzieningen.

- Uit zowel de gegevens, in zowel Dronten als Breda blijkt dat er voorzieningen in het gebied aanwezig zijn waar ouderen nog nooit van hebben gehoord. Open inloop activiteiten lijken niet de manier om de voorziening bij deze ouderen onder de aandacht te brengen. Wellicht dat gebiedsmanagers in samenwerking met leden of medewerkers van de betreffende activiteit andere promotie kunnen bedenken om de activiteit onder de aandacht te brengen.

- Ouderen hebben aangegeven nog graag in contact te komen met andere mensen. Om de kans op toevallige ontmoetingen te vergroten moet er meer ontmoetingsplekken aan de wijk toegevoegd worden. Wanneer ouderen tijdens een wandeling uit kunnen rusten op een bankje of als zij op

een toegankelijke plek terecht kunnen voor een kopje koffie zal dit de kans vergroten om in contact te komen met andere buurtbewoners. Op deze manier wordt het voor hen aantrekkelijker om zich te verplaatsen buiten de deur. Dit kan ervoor zorgen dat de sociale cohesie in de wijk vergroot wordt.

- Uit de conclusies blijkt dat de voorzieningen niet altijd even goed gepland worden wat ten kosten gaat van het gebruik. Zo sluit de soort voorziening niet aan bij de behoeften maar wordt ook niet altijd een locatie gekozen die voor alle bewoners even goed bereikbaar is. Om voorzieningen beter te plannen zouden ontwikkelaars vooraf beter moeten inventariseren aan wat voor soort voorzieningen (toekomstige) bewoners behoefte hebben. Zij zouden op een aantrekkelijke manier ouderen moeten uitnodigen om met hen in gesprek te gaan over wat zij wel en niet graag in de wijk terug zouden zien. Op deze manier worden de behoeften meer inzichtelijk en kunnen vraag en aanbod beter op elkaar aansluiten.

6. Kritische reflectie

Tot slot wordt dit onderzoek afgesloten met een reflectie. Hierin worden beperkingen, resultaten en aanbevelingen met betrekking tot deze bachelorthesis onder de aandacht gebracht.

6.1 Het verloop en reflectie op het onderzoek

Nadat het onderzoeksvoorstel is goed gekeurd ben ik in Maart gestart met het uitvoeren van dit onderzoek en schrijven van de bachelorthesis. Doordat vooraf het onderzoeksplan opgesteld moest worden had ik al een goed beeld van hoe ik mijn onderzoek uit wilde voeren. Ik had het goed ingekaderd zodat ik wist op welke elementen ik me ging focussen. Vanuit het onderzoeksplan konden verschillende onderdelen overgenomen worden waarna ik al vrij snel kon starten met het theoretisch kader. In het onderzoeksplan had ik al kort de beide theorieën beschreven waardoor ik nu op zoek kon naar de juiste bronnen om een goede theoretische basis neer te zetten. Ik denk dat ik veel heb gehad aan de besprekingen tijdens het opstellen van het onderzoeksplan. Hierdoor had ik goed op mijn netvlies op welke elementen me ik wilde richten en waar het in deze thesis om moest draaien. Hierdoor kon ik gericht kon zoeken. Daarnaast was het fijn dat ik aan kon haken bij een bestaand onderzoek. Hierdoor waren al veel zaken vastgesteld wat mij in het beginstadium het nodige voorwerk bespaard heeft. Zo heb ik geen onderzoek hoeven doen naar een geschikt gebied om data te verzamelen. Er waren ten slotte door de SEV al woonservicegebieden aangewezen waarin onderzoek verricht kon worden. Elk voordeel heeft gelijk dan ook zijn nadeel. Omdat ik aansloot bij het landelijke SEV project was het belangrijk dat alle data door de onderzoekers op eenzelfde manier verzameld en verwerkt werd. Hiervoor heb ik een cursus aan de HAN moeten volgen om de narratieve methode goed toe te kunnen passen. Nadat deze cursus was afgerond kon ik pas starten met de dataverzameling in Dronten. Ik snap dat het belangrijk is om een dergelijke cursus te geven maar hierdoor heeft het bij mij langer geduurd voordat ik aan de dataverzameling kon beginnen. Toen ik eenmaal gestart was met het afnemen van de vragenlijsten in Dronten verliep dit vrij soepel, al was het vrij lastig om ouderen te vinden die medewerking wilden verlenen doordat het al enige tijd geleden was dat zij toestemming hadden verleend om me te werken aan het project. Daarnaast was de reistijd naar Dronten voor mij erg lang, wat ook vervelend was. Het kwalitatieve gedeelte in Breda is dan ook wel soepeler verlopen. Ten eerste hadden de respondenten kort daarvoor aangegeven dat zij mee te wilden werken aan vervolgonderzoek. Zij hebben hiervoor dus zelf gekozen. Ook de reistijd naar Breda was nogal wat korter dan naar Dronten. Nadat de kwalitatieve data verzameld was, kon ik met het uitwerken en coderen van de interviews beginnen. Dit heeft veel tijd gekost wat met name in het belang van het SEV-onderzoek is geweest en niet voor deze bachelorthesis. Hierdoor heeft het schrijven hiervan enkele weken stil gelegen. Toen het coderen zo goed als gedaan was ben ik begonnen met het analyseren van de dataverzameling. Vanwege beperkte kennis van SPSS heb ik hierbij hulp gekregen van Laura Dorland wat erg fijn was en waardoor ik extra kennis opgedaan heb. Hiermee ben ik erg blij. Bij deze wil ik Laura dan ook van harte bedanken voor de vele mailtjes en goede uitleg die ik van haar heb gekregen. Dit heeft er mede voor gezorgd dat de kwantitatieve analyse is voor wat die nu is.

Tijdens het project is er telkens ook veel onduidelijkheid geweest. Omdat er samengewerkt werd met verschillende andere hogescholen was ik afhankelijk van anderen en werd ik soms wel eens van het kastje naar de muur gestuurd. Dit was erg storend en niet prettig om te werken. Om die reden zou ik een volgende keer niet nog eens aan een soortgelijk project meewerken. Het gestelde kader wat op voorhand zorgde voor een goede afbakening bleek later een beperking te zijn. Sommige dingen lagen nu eenmaal vast en daaraan moest voldaan worden. Dit heeft voor nodig extra werk gezorgd wat in mijn ogen niet relevant is voor de thesis maar in het belang van het SEV-experiment. Door de vele handelingen en tegenslagen is dit wel een goed leertraject voor me geweest. Ik heb hier veel van geleerd zowel praktijkervaring als extra kennis. Zo weet ik nu dat hoe groter iets wordt aangepakt, hoe beter je moet waken voor tegenslagen, maar ook vooral hoe belangrijk communicatie is. De kennis die ik op gedaan heb

ik kan ik gebruiken in de master en daarna. Het leuke aan het project was de gastvrijheid en spontaniteit van de ouderen. Alle respondenten waren enthousiast over het onderzoek en wilden graag meewerken. Als je bij hen thuis langs kwam, werd je met open armen ontvangen en vertelden zij honderduit. Zoals aangegeven zou ik niet nog eens meewerken aan een dergelijk onderzoek. Dat neemt niet weg dat ik niet trots ben op de bachelorthesis die hier nu voor u ligt. Het heeft me veel tijd en moeite gekost maar ik ben tevreden met het geleverde resultaat. De uitkomsten van het onderzoek zijn voor mij erg verrassend. Op voorhand had ik niet gedacht dat ouderen zo weinig gebruik zouden maken van voorzieningen bij hen in de buurt. Mijn aanbeveling voor wat betreft vervolgonderzoek zou dan ook zijn om uit te gaan zoeken aan wat voor soort voorzieningen ouderen behoeften hebben zodat zij wel gebruik gaan maken van sociale voorzieningen. Het lijkt mij een hele uitdaging om voorzieningen te plannen die passen bij de behoeften van ouderen, die nog erg zelfstandig zijn en zich nog niet geroepen voelen om deel te nemen aan georganiseerde activiteiten.

Tot slot wil ik deze reflectie afsluiten met het bedanken van mijn begeleidster Roos Pijpers. Zij heeft telkens veel tijd vrij gemaakt om alles kritisch na te kijken waarna ik weer verder kon met goede feedback. Ze is begripvol omgegaan met de tegenslagen en heeft hiervoor, in overleg met mij, goede oplossingen aangedragen. Dankjewel Roos voor de goede begeleiding van mijn bachelorthesis.

Literatuurlijst

Baarde, & de Goede. (2006). *Basisboek methoden en technieken.* Houten: Wolters-Noordhoff.

Biene, e. a. (2008). *De standaardvraag voorbij. Narratief onderzoek naar vraagpatronen.* Nijmegen: HAN Marketing, Communicatie en Voorlichting.

van den Brink, D., & Heemskerk, F. (2006). *De vergrijzing leeft. Kansen en keuzen in een verouderde samenleving.* Den Haag: Hooiberg Epe.

Cutchin, M.P. (2003). The process of mediated aging-in-place: a theoretically and empirically based model. *Social Science & Medicine* , 1077 - 1090.

Day, R. (2008). Local environments and older people's health: Dimensions from a comparative qualitative study in Scotland. *Health & Place* , 14 (2), 299-312.

van Duinen, D. (2008, Oktober 15). *Herontwikkeling van vroeg naoorlogse wijkwinkelcentra tot 'hart van de wijk'.* Retrieved Februari 15, 2011, from http://www.vastgoedkennis.nl/docs/MSRE/09/Duinen.pdf

Faas, R., 2011. Persoonlijke communicatie, 27-04-2011, locatiedirecteur zorgcentrum de Regenboog

Harmsen, B., & Hendrixen, P. (2006). Wijkontwikkeling; een procesdynamisch ontwerp. *Rooilijn* , 39 (4), 172 - 177.

Hoge Vucht. (N.D). Retrieved Mei 31, 2011, from Hoge Vucht: http://www.hoge-vucht.nl/levenwelzijn

van den Hout, K. & Herps, E. (1999). *Christallers centrale plaatsentheorie.* Vinddatum 2 maart 2011 op http://socgeo.ruhosting.nl/html/files/geoapp/Werkstukken/Christaller.PDF

Hospers, G. (2007). *Jane Jacobs: Filosoof van stad, economie en samenleving.* Lelystad: IVIO-Uitgeverij.

Huszti, C. (2006). *Het Designer Outlet Centre: een concurrent voor de binnenstad?* Amsterdam.

de Kam, G., & Hendrixen, P. (2007). Beredeneerd rekenen aan investeringen in wonen, zorg en welzijn. *Property NL Research Quarterly* , 1 (6), 27-35.

KEI. (2011). *Jane Jacobs.* Retrieved Februari 17, 2011, from http://www.kei-centrum.nl/view.cfm?page_id=2624

van der Kust, C., 2011. Persoonlijke communicatie, 24-03-2011, Cursusleider narratieve methode.

Lips, K., 2011. Persoonlijke communicatie, 08-06-2011, Docent Hogeschool van Arnhem en Nijmegen opleiding Voeding en Diëtetiek

Luijkx, K. (2005). *Ouderensegmenten Behoeften wonen, welzijn en zorg in de wijk.* Tilburg: IVA.

Meesters, J., Basten, F., & van Biene, M. (2010). Vraaggericht werken door narratief onderzoek. *Journal of Social Intervention: Theory and practice* , 19 (3), 21-37.

Nicis Institute. (2009). *Jane Jacobs is na vijftig jaar nog altijd relevant.* Retrieved Februari 2011, 2011, from http://www.nicis.nl/Wat_doen_wij/Verspreiding/Docbank/Bestuur/Participatie/Bewonersparticipatie/Jane_Jacobs_is_na_vijftig_jaar_nog_altijd_relevant"

Rowles, G. (1983). Place and personal identity in old age: observations from Appalachia. *Journal of Environmental Psychology* , 3, 299-313.

Scholfield, V., Davey, J., Keeling, S., & Parsons, M. (n.d.). *Ageing in place.* Retrieved Maart 3, 2011, from http://www.retirement.org.nz/files/retirement-files/Media/research-library/populationageing-inplace.pdf

SEV. (2010). *SEV Community*. Retrieved Mei 2, 2011, from http://community.sev.nl/woonservicegebieden/index.asp?id_community=8&navitem=home

SEV. (2009). *Voorstudies woonservicegebieden.* Rotterdam: SEV.

STAGG. (2000). *Verblijven of wonen; zorg voor eenieder.* Amsterdam: STAGG.

Stouthuysen, P., De Backer, M., & D'Hose, S. (2009). *Vitalte steden. Stadslucht maakt vrij.* Brussel: Uitgeverij VUBPRESS.

Timmermans, H. (1980). Functionele hierarchie en ruimtelijk keuzegedrag van consumenten: een theoretische uiteenzetting en een empirische toepassing van een ruimtelijk preferentie model. *K.N.A.G. Geografisch tijdschrift* , 182-193.

Timmermans, H. (1980). Modellering van ruimtelijke keuze- en beslissingsprocessen van consumenten : theorie, methode en empirische toepassing. *Planning : methodiek en toepassing,* 3-14.

Verschuren, P., & Doorewaard, H. (2007). *Het ontwerpen van een onderzoek.* Den Haag: Lemma.

VROM. (2004). *Vergrijzing en de gevolgen voor het woonbeleid.* Delft: Ministerie van VROM.

Willemse, H. (2011). *Woonservicezones; Veel beleid, weinig profijt.* Retrieved Maart 3, 2011, from Woonservicezones; Veel beleid, weinig profijt: http://www.zorgvisie.nl/Huisvesting/Woonservicezones-veel-beleid-weinig-profijt.htm

Bijlage 1: De gebruikte vragen uit de vragenlijsten

27 Hoe is uw contact met andere mensen?

- ☐ ik heb genoeg contacten met andere mensen en kan goed met ze opschieten
- ☐ ik heb wel contact met andere mensen, maar er zijn ook wel eens spanningen met anderen
- ☐ het lukt me niet contacten en vriendschappen te sluiten of te onderhouden
- ☐ contacten en vriendschappen lopen vaak uit op ruzie; ik voel me daardoor ellendig en wel eens eenzaam

48 Zijn voor u de voorzieningen in uw wijk goed bereikbaar?
Denk bijvoorbeeld aan de supermarkt, bakker, bank of het postkantoor.

- ☐ Ja
- ☐ Ja, de meeste wel
- ☐ Niet allemaal
- ☐ Nee, de meeste niet
- ☐ Nee

Vragenlijst "Onderzoek wonen ouderen"

Toevoeging woonservicegebied Dronten

AANWIJZINGEN BIJ DEZE VRAGENLIJST

- De verzamelde gegevens worden vertrouwelijk behandeld. Gepubliceerde resultaten van het onderzoek zullen niet herleidbaar zijn tot individuele personen.
- Kruis het antwoord aan dat het beste bij u past.
- Kruis bij elke vraag maar één antwoord aan.
- Als u meer dan één antwoord aan mag kruisen, dan wordt dat bij de vraag genoemd.
- Bent u klaar, kijk dan of u geen vragen vergeten bent.
- Markeer ☒ het vakje van uw keuze. Indien u zich vergist markeert u het juiste vakje én omcirkelt u deze binnen het vakje ⊠

Locatienummer: ☐☐☐ **(in te vullen door onderzoeksassistent)**

Burgerservicenummer: ☐☐☐☐☐☐☐☐☐

E1 Hoe vaak maakt u gebruik van onderstaande voorzieningen?

Voorzieningen op en rond het wijkplein Regenboog	Dagelijks	Een of meer keer per week	Een of meer keer per maand	Minder vaak	Nooit	***Nooit van gehoord***
A: Ontmoeting op het wijkplein	☐	☐	☐	☐	☐	☐
B: Dagopvang / dagactiviteiten (met indicatie AWBZ)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
C: Winkeltje Regenboog	☐	☐	☐	☐	☐	☐
D: Kapper	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E: Pedicure	☐	☐	☐	☐	☐	☐
F: Restaurant	☐	☐	☐	☐	☐	☐
G: Biljarten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
H: Denksportcentrum (in Woonark)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I: Eenmalig georganiseerde activiteiten	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Voorzieningen van de Meerpaal	Dagelijks	Een of meer keer per week	Een of meer keer per maand	Minder vaak	Nooit	***Nooit van gehoord***
J: Tekenen en schilderen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
K: Bridge	☐	☐	☐	☐	☐	☐
L: Inloopactiviteiten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
M: Open Tafel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
N: Meer Bewegen voor Ouderen (MBvO)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
O: Maaltijdendienst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P: Hulp van vrijwilligers	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Q: Steunpunt mantelzorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐

E2 Indien u geen gebruik maakt van de voorzieningen van het wijkplein Regenboog, wat is daarvan de reden?

Maximaal twee antwoorden mogelijk.

- ☐ Het wijkplein bevindt zich niet in mijn directe woonomgeving.
- ☐ Ik ben door ziekte of beperkingen niet in staat naar het wijkplein te gaan.
- ☐ Ik zie er tegen op om door weer en wind naar het wijkplein te moeten gaan.
- ☐ Het aanbod van het wijkplein is niet interessant voor mij.
- ☐ Andere reden

E3 Indien u geen gebruik maakt van de voorzieningen van De Meerpaal, wat is daarvan de reden?

Maximaal twee antwoorden mogelijk.

- ☐ De Meerpaal bevindt zich niet in mijn directe woonomgeving.
- ☐ Ik ben door ziekte of beperkingen niet in staat naar De Meerpaal te gaan.
- ☐ Ik zie er tegen op om door weer en wind naar De Meerpaal te moeten gaan.
- ☐ Het aanbod van De Meerpaal is niet interessant voor mij.
- ☐ Andere reden

E4 Maakt u gebruik van de loopbrug (tussen Woonark en Regenboog)?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Alleen indien vraag 4 met ja beantwoord is:

E4a Waarom maakt u gebruik van de loopbrug?

Meerdere antwoorden mogelijk.

- ☐ Bijwonen activiteiten en/of gebruik maken van voorzieningen wijkplein
- ☐ Bezoek aan denksportcentrum
- ☐ Bezoeken kennis in Woonark of Regenboog
- ☐ Bezoek aan fysiotherapie
- ☐ Anders

Vragenlijst "Onderzoek wonen ouderen"

Toevoeging woonservicegebied Hoge Vucht, Breda

AANWIJZINGEN BIJ DEZE VRAGENLIJST

- De verzamelde gegevens worden vertrouwelijk behandeld. Gepubliceerde resultaten van het onderzoek zullen niet herleidbaar zijn tot individuele personen.
- Kruis het antwoord aan dat het beste bij u past.
- Kruis bij elke vraag maar één antwoord aan.
- Als u meer dan één antwoord aan mag kruisen, dan wordt dat bij de vraag genoemd.
- Bent u klaar, kijk dan of u geen vragen vergeten bent.
- Markeer ☒ het vakje van uw keuze. Indien u zich vergist markeert u het juiste vakje én omcirkelt u deze binnen het vakje ⊠

Locatienummer: ☐☐☐ **(in te vullen door onderzoeksassistent)**

Burgerservicenummer: ☐☐☐☐☐☐☐☐☐

N1 Hoe vaak maakt u gebruik van onderstaande voorzieningen?

Zorgcentrum Raffy (voor Indische en Molukse ouderen)	Dagelijks	Een of meer keer per week	Een of meer keer per maand	Minder vaak	Nooit	***Nooit van gehoord***
A: Maaltijddienst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
B: Boodschappen-bus Raffy	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Zorgsatelliet Gerrit Rietveldhuis	Dagelijks	Een of meer keer per week	Een of meer keer per maand	Minder vaak	Nooit	***Nooit van gehoord***
C: Wijkrestaurant	n.v.t.	☐	☐	☐	☐	☐
D: Steunpunt SOB (Stichting Ouderenwerk Breda)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E: Ouderenadviseur	☐	☐	☐	☐	☐	☐
F: Administratie en zorgspreekuur	☐	☐	☐	☐	☐	☐
G: Fysiotherapeut	☐	☐	☐	☐	☐	☐
H: Dagactiviteiten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I: Open Inloop 5dg/wk van 9-5	☐	☐	☐	☐	☐	☐
J: Vrijwilligersdienst en aan huis	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Zorgcentrum Vuchterhage	Dagelijks	Een of meer keer per week	Een of meer keer per maand	Minder vaak	Nooit	***Nooit van gehoord***
K: Maaltijdservice Wijkrestaurant	☐	☐	☐	☐	☐	☐
L: Internetcafé	☐	☐	☐	☐	☐	☐
M: Dagverzorging	☐	☐	☐	☐	☐	☐
N: Prikpost SHL	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Careijn Thuiszorg	Dagelijks	Een of meer keer per week	Een of meer keer per maand	Minder vaak	Nooit	***Nooit van gehoord***
O: Huishoudelijke verzorging	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P: Persoonlijke verzorging	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Overige voorzieningen	Dagelijks	Een of meer keer per week	Een of meer keer per maand	Minder vaak	Nooit	***Nooit van gehoord***
Q: Winkelcentrum Hoge Vucht	☐	☐	☐	☐	☐	☐
R: Winkelcentrum Moerwijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
S: Wekelijkse markt	n.v.t.	☐	☐	☐	☐	☐
T: Inloopcentrum Hoge Vucht	☐	☐	☐	☐	☐	☐
U: Formulierenbrigade	☐	☐	☐	☐	☐	☐

N2 Ik kan de bovenstaande diensten en activiteiten goed bereiken.

- ☐ Ja
- ☐ Ja, de meeste wel
- ☐ Nee, de meeste niet
- ☐ Nee

N3 Ik heb op dit moment geen moeite om de diensten en activiteiten waar ik gebruik van maak te financieren.

- ☐ Ja
- ☐ Nee

N4 De kosten weerhouden mij ervan om aan extra diensten en/of activiteiten deel te nemen.

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Bijlage 2: Interviewguide proeftuinenonderzoek

Deze interviewguide is gebaseerd op de interviewguide die is gebruikt in een onderzoek in de wijk Hatert (Nijmegen).

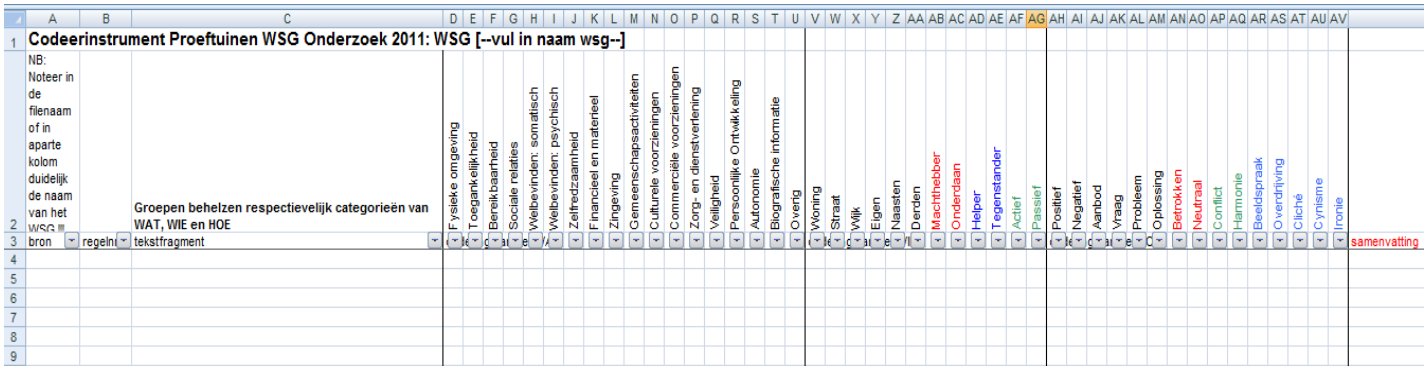
Introduceer het gesprek met de onderstaande informatie en vragen. Houd de aangegeven volgorde aan.	
Intro	Wij zijn blij dat u deel wilt nemen aan dit onderzoek en interview en hiervoor de tijd wilt nemen. Als het goed is, hebt u een informatiebrief ontvangen. Ook hebt u eerder een vragenlijst ingevuld. Klopt dat? Hebt u nog vragen hierover?
Topics aangeven	Geef de thema's aan waar het in het interview over gaat: ▪ Zelfstandig wonen; ▪ Welzijn en gezondheid ▪ Zorg en ondersteuning
Uitleg over het doel van het onderzoek:	U woont in een zogeheten Woonservicegebied, een wijk waarvan de bedoeling is dat u veel verschillende voorzieningen voor uw gezondheid en welzijn binnen handbereik hebt. Er is door of met u al een uitgebreide vragenlijst ingevuld. We willen nu met u een gesprek voeren in de vorm van een interview. Dit om erachter te komen wat u belangrijk vindt en wat u nodig hebt in uw wijk. Deze interviews worden bij meerdere mensen gehouden. Met hun en uw uitspraken kunnen we bekijken of de Woonservicegebieden voldoende aansluiten bij de wensen en behoeften van de bewoners. Dit onderzoek wordt in 10 woonservicewijken in Nederland gehouden zodat evaluatie op grote schaal mogelijk is. Uw verhaal is belangrijk bij dit onderzoek. Wij zullen vooral naar u luisteren. Er is al iemand langs geweest om bij u een vragenlijst af te nemen. Ik ben niet op de hoogte van uw antwoorden op deze vragen en ken uw andere gegevens dus niet.
Aangeven dat de gegevens anoniem en vertrouwelijk worden verwerkt	Bij het uitwerken van de gegevens wordt uw naam niet opgeslagen of bewaard. Zo kan niemand achterhalen wat u gezegd hebt. De dingen die u ons vertelt zullen alleen voor dit project worden gebruikt en zijn dus niet herleidbaar tot personen.
Als de respondent wil stoppen	Als u tijdens het interview besluit dat u niet meer verder wilt, dan kunt u dat aangeven. Wij stoppen dan met het interview.
Vertellen dat het gesprek op band wordt opgenomen	We hebben een bandrecorder bij ons zodat dit gesprek kan worden opgenomen. Dit zorgt er ook voor dat wij nu niet veel hoeven op te schrijven. Het zal later namelijk worden uitgeschreven. Vanuit de wet is voorgeschreven dat we u om toestemming moeten vragen als we

	gebruikmaken van een voicerecorder. Daarom vraag ik u zo meteen, als de recorder loopt, of u toestemming geeft dat dit gesprek wordt opgenomen. **<u>Vindt u het goed dat dit gesprek wordt opgenomen op band?</u>**
Introducerende vragen	
Introductie/opwarmvraag?	Kunt u eens iets vertellen over hoe u hier bent komen wonen? Hoe bent u er toe gekomen om naar hier te verhuizen?
HOOFDVRAAG	**Als u naar uw huidige situatie kijkt, kunt u dan een gemiddelde dag in gedachten nemen en beschrijven wat u dan zoal meemaakt?**
Evt. aansluiters bij de hoofdvraag **Zoek in het verhaal aanknopingspunten om over de hoofdtopics wonen, welzijn en zorg (zie onder)**	Dat is interessant, kunt u daar iets meer over vertellen? Wat maakt u nog meer mee? *Alternatieven:* ▪ U noemt (….), kun u dat toelichten? ▪ U hebt net (….) gezegd. Kunt u dat verduidelijken? ▪ Het is mij opgevallen dat (…). Wat bedoelt u daarmee? ▪ Wat zijn uw ervaringen daarbij? ▪ Wat voor gevoel geeft u dat? ▪ Hoe denkt u daarover? ▪ Wat vindt u daarvan? ▪ Heb ik het goed begrepen dat…. ?
Vragen die je kunt stellen over de hoofdtopics wonen, welzijn en zorg	
<u>Zelfstandig wonen</u>	**Als u kijkt naar hoe u hier min of meer zelfstandig woont, wat kunt u daar dan over vertellen?** *Alternatieven/aanvullingen:* ▪ Kunt u daar wat meer over vertellen? ▪ Kunt u een voorbeeld geven dat dit illustreert? ▪ Hoe waardeert u het wonen in deze wijk? ▪ Wat vindt u prettig/fijn/positief in de wijk? ▪ Wat niet prettig/fijn/positief is, hoe zou dat kunnen veranderen zodat het wel prettig/fijn/positief wordt? ▪ Is deze situatie in de loop van de jaren veranderd?

	▪ Kun u iets zeggen over wat u vooral zelf wilt (blijven) doen in de nabije toekomst? ▪ Wat doet u zelf om uw zelfstandigheid te behouden? ▪ Wat draagt u zelf bij aan uw wijk? *Afsluitende vraag* • Begrijp ik het goed dat ... • Belangrijk is voor u ….?
Welzijn en gezondheid	**Zou u iets willen vertellen over hoe het met u gaat?** **Kunt u vertellen hoe u omgaat met gezondheid en evt. ziekte?** **Zou u iets willen vertellen over met wie u zoal contact heeft en in welke situaties dat contact plaats vindt?** *Alternatieven/aanvullingen* ▪ Hoe komt het volgens u dat u zich zo voelt in de wijk? ▪ Wat maakt het dat u zich prettig / niet prettig voelt? Hoe komt dat volgens u? ▪ Wat denkt u nodig te hebben in de wijk zodat u zich hier prettiger voelt? ▪ Op welk punt is uw gevoel in de loop van de jaren veranderd? Hoe komt dat volgens u? ▪ Wie draagt er bij aan uw gezondheid en welzijn? Kunt u een voorbeeld geven over hoe dat het geval is? ▪ Waarin bent u autonoom? Ten aanzien van welke zaken kunt u zelf kiezen of beslissen? *Afsluitende vraag:* ▪ Heb ik het goed begrepen als ...? ▪ Klopt het dat u zich prettig voelt in deze wijk door ... ?
Zorg en ondersteuning	**U woont hier min of meer zelfstandig, kunt u iets vertellen over waarin u zorg of ondersteuning wordt geboden en door wie?** *Alternatieven/aanvullingen:* • Van welke zorg/hulp/ondersteuning maakt u momenteel gebruik? • Zijn dat professionals of andere bewoners of burgers? • Hoe dragen anderen in de wijk eraan bij dat u hier gezond kunt leven? • Er zijn wijken waarin veel zorg aanwezig is en wijken waarin dat minder is; hoe is dat hier en wat vindt u daarvan? • Wat voor zorg is voor u belangrijk om in de wijk te hebben? • Hoe vindt u dat de zorg nu geregeld is in de wijk?

	▪ Hoe zou voor u de ideale buurt er uit zien voor wat betreft zorg en hulpvoorzieningen? ▪ Als u het voor het zeggen had, wat zou u dan veranderen aan de zorg in de wijk? *Afsluitende vraag* ▪ Heb ik het goed begrepen als ...? ▪ Klopt het dat u zich prettig voelt in deze wijk door ... ?
Afsluiting interview	Wilt u nog iets toevoegen aan dit gesprek? Zijn er nog dingen die niet aan bod zijn gekomen in het gesprek maar die u wel belangrijk vindt in/voor de wijk? Wat vond u zelf van het interview?
Uitleggen wat het vervolg zal zijn	Dit interview zal letterlijk uitgetypt worden. Deze kernpunten worden vergeleken met de kernpunten die wij halen uit de andere interviews die wij houden. De slotconclusies zullen worden gepresenteerd in een terugkoppelbijeenkomst waarvoor u zult worden uitgenodigd. Daar zult u dan de gelegenheid krijgen om te reageren op onze bevindingen.
Bedanken voor het interview	Ik wil u graag bedanken voor uw tijd en uw deelname aan het interview. Ik hoop dat u het gevoel hebt dat u uw verhaal hebt kunnen vertellen en dat er naar uw verhaal is geluisterd.
Een telefoonnummer achterlaten voor als er nog vragen zijn	Als u nog vragen hebt, kunt u terecht bij *xxxx Invullen door Hogeschool xxxx*. Of u kunt het algemene nummer bellen van het landelijke onderzoek: 0521 – 57 84 58

Bijlage 3: Het codeerformat proeftuinenonderzoek

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	AA	AB	AC	AD	AE	AF	AG	AH	AI	AJ	AK	AL	AM	AN	AO	AP	AQ	AR	AS	AT	AU	AV
1	**Codeerinstrument Proeftuinen WSG Onderzoek 2011: WSG [--vul in naam wsg--]**																																														
2	NB: Noteer in de filenaam of in aparte kolom duidelijk de naam van het WSG		**Groepen behelzen respectievelijk categorieën van WAT, WIE en HOE**	Fysieke omgeving	Toegankelijkheid	Bereikbaarheid	Sociale relaties	Welbevinden: somatisch	Welbevinden: psychisch	Zelfredzaamheid	Financieel en materieel	Zingeving	Gemeenschapsactiviteiten	Culturele voorzieningen	Commerciële voorzieningen	Zorg- en dienstverlening	Veiligheid	Persoonlijke Ontwikkeling	Autonomie	Biografische informatie	Overig	Woning	Straat	Wijk	Eigen	Naasten	Derden	Machthebber	Onderdaan	Helper	Tegenstander	Actief	Passief	Positief	Negatief	Aanbod	Vraag	Probleem	Oplossing	Betrokk.en	Neutraal	Conflict	Harmonie	Beeldspraak	Overdrijving	Cliché	Cynisme	Ironie	
3	bron	regeln	tekstfragment																																													samenvatting
4																																															
5																																															
6																																															
7																																															
8																																															
9																																															